Mi a bin pa keda! De Latijns-Amerikaanse invloed op Arubaans cultureel erfgoed

Een Dominicaans-Arubaanse *snack truck* in de Bernardstraat in San Nicolas. De Arubaanse en Dominicaanse vlaggen gaan in elkaar over; reclame voor de Dominicaanse *salchipapas* wordt geflankeerd door Arubaanse autonummerborden; voor de *special del día* kan men onder andere kiezen tussen *porkchop*, *sate*, en *carni stoba*, alles met een gratis *Postobon*.

Jan Bant

S2681390

Eindproduct stage Traveling Caribbean Heritage

Research Master Colonial and Global History, Universiteit Leiden

Stagebegeleider: Dr. Luc Alofs

Stagedocent: Prof. Dr. Gert Oostindie

Datum: 2 december 2020

Woordenaantal: 17.154

Aruba is een multicultureel eiland. Het is gebruikelijk om meerdere keren tussen verschillende talen te *code switchen* tijdens een gesprek; cultureel erfgoed van verschillende delen van de wereld is te zien in het Arubaanse straatbeeld – kapperssalons uit de Dominicaanse Republiek, grote supermarkten vol met Nederlandse producten, Indiase restaurants, en modezaken met *American fashion* vangen het oog.

Maken deze "buitenlandse" invloeden onderdeel uit van wat we "Arubaans cultureel erfgoed" kunnen noemen? Deze vraag vormt een belangrijk onderdeel van het onderzoeksproject *Traveling Caribbean Heritage*, uitgevoerd in combinatie tussen het KITLV-KNAW, de Universiteit van Curaçao, de Universiteit van Aruba, en de Erasmus Universiteit Rotterdam. De basis van dit onderzoek is de vraag naar de invloed van (neo)kolonialisme, massamigratie, en de toerisme-industrie op het cultureel erfgoed van de ABC-eilanden.

Dit rapport maakt onderdeel uit van mijn stage in het *Traveling Caribbean Heritage* project en richt zich specifiek op de invloed van Latijns-Amerikaanse migranten op Aruba. Ik kijk naar de geschiedenis van deze migratiestroom, de uitwisseling van cultureel erfgoed, en de ervaringen van zowel de migranten als die van Arubanen werkzaam in de erfgoedsector hiermee. In dit rapport geldt "Latijns-Amerikaans" als een *umbrella term* voor mensen uit de Spaanssprekende landen in Zuid-Amerika, Midden-Amerika, en het Caraïbisch gebied die zichzelf zien en/of door anderen gezien worden als afkomstig uit Latijns-Amerika. Echter, omdat de grootste groepen Latijns-Amerikaanse migranten uit Colombia, Venezuela, en de Dominicaanse Republiek komen, zullen deze groepen het meest besproken worden.[1]

Een mogelijke complicatie die zich hier voordoet met betrekking tot deze definitie gaat over de nakomelingen van Latijns-Amerikaanse migranten over meerdere generaties. In hoeverre is er bij de derde generatie nog sprake van een Latijns-Amerikaanse cultuur of identiteit? Hier ga ik uit van zelfidentificatie en zal ik me laten leiden door de situationaliteit van etniciteit: etniciteit is niet iets wat iemand vast tot bezit heeft, maar is relationeel en context gebonden.[2] Iemand kan zich op Dia di Betico een Arubaan voelen, op Koningsdag een Nederlander, en op Dia de la Raza Latijns-Amerikaans.

Het doel van dit onderzoek is om de uitwisseling tussen Arubaans en Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed op Aruba in kaart te brengen. Dit verslag wordt dus niet geleid door een specifieke onderzoeksvraag, maar staat voornamelijk in dienst van het in beeld

[1] Volgens de bevolkingstelling uit 2010, zijn er 16.623 mensen op Aruba woonachtig die in één van deze drie landen geboren zijn. Het totale aantal in het buitenland geborenen was 34.432, op een bevolking van 101.484.
[2] Thomas Hylland Eriksen, *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, Fourth Edition (London: Pluto Press, 2015), 334.

brengen van tot dusver onbeschreven maar alomtegenwoordige invloed op het cultureel erfgoed van Aruba. Om dit te bereiken worden er interviews gehouden met (nakomelingen van) immigranten uit Latijns-Amerika en met mensen werkzaam in de kunst- en cultuursector op Aruba. Het is een verkennend onderzoek naar het al dan niet succesvolle proces van culturele integratie, representatie, en creolisering van erfgoed.

De eerste twee delen van dit onderzoek beschrijven de historische context van Latijns-Amerikaanse migratie naar Aruba. Het eerste deel houdt zich bezig met de periode vanaf de komst van de Lago olieraffinaderij in 1924 tot en met de inwerkingtreding van de Status Aparte in 1986. Omdat de voertaal op de Lago Engels was, kenmerkt deze periode zich vooral door grote migratiegolven uit Engelssprekende Caraïbische eilanden. Desalniettemin waren er wel degelijk Latijns-Amerikaanse mensen op Aruba die hun stempel hebben gedrukt op het Arubaanse culturele landschap. Dit heeft in de historiografie weinig aandacht gekregen.[3]

De tweede periode duurt vanaf de Status Aparte tot de ontbinding van de Nederlandse Antillen in 2010. Deze migratiegolf kenmerkt zich door grote groei van de toeristenindustrie, en de daarmee gepaarde werkgelegenheidsgroei. Hier kwamen ook veel migranten uit de Caraïbische regio op af, en dit keer wel vooral Spaanssprekenden. Deze periode kenmerkt zich ook door een grotere diversiteit aan migranten: mensen uit China, India, en de Filippijnen vestigden zich hier in groten getale. Omdat geschiedschrijving afhankelijk is van geschreven bronnen en deze in dit gebied gebrekkig zijn, zal dit onderzoek gecomplementeerd worden met *oral history* interviews waarin respondenten vertellen over hun migratiemotieven en integratiegeschiedenis.

Na het historisch overzicht van de verschillende migratiegolven, kijkt dit onderzoek naar de hedendaagse Latijns-Amerikaanse invloed op Arubaans cultureel erfgoed. Ten eerste komen (nakomelingen van) Latijns-Amerikaanse migranten aan het woord. Zij vertellen over hun persoonlijke integratie- en migratiegeschiedenis, en delen hun perspectief over de culturele uitwisseling tussen hun land van herkomst en Aruba. Deze gesprekken met Latijns-Amerikaanse immigranten zijn dezelfde gesprekken waaruit de *oral history* informatie wordt gehaald. Daarna komen gesprekken met Arubaanse *cultural experts* en *practitioners*. Dit zijn mensen die werkzaam zijn in de kunst-, cultuur-, en mediawereld, of er veel verstand van hebben. Hoe zien zij de Latijns-Amerikaanse invloed op het Arubaanse culturele landschap? En hoe is dit veranderd door de jaren heen?

---

[3] Zie Luc Alofs en Leontine Merkies, *Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba, 1924-2001* (Oranjestad: VAD/De Wit Stores, 2001), en Vera Green, *Migrants in Aruba* (Assen: Van Gorcum, 1974).

Daarnaast zal dit onderzoek een beeld proberen te schetsen van het letterlijke Latijns-Amerikaanse *landschap* op Aruba door middel van een fotoreportage die een indruk geeft van de alledaagse (culturele) invloed van Latijns-Amerikaanse migranten. Denk hierbij aan restaurants, kapperszaken, kledingzaken, kerken, en dergelijke. Deze foto's zijn te vinden in de bijlage.

Hoewel in de voorgaande alinea's vrijuit is gesproken over cultuur en (cultureel) erfgoed, zijn deze noties moeilijk te definiëren. "De Latijns-Amerikaanse cultuur" is uiteraard een ernstige vereenvoudiging van de vele culturen die deze regio kent. Zelfs noties als "de Colombiaanse cultuur" en "de Dominicaanse cultuur" zijn vereenvoudigingen, aangezien er binnen landen regionale cultuurverschillen zijn die soms doorgaan tot op wijkniveau. Daarnaast zijn klasse, etniciteit en gender relevante variabelen voor culturele uitingen en culturele identiteit. Over de definitie van cultuur en cultureel erfgoed zijn boekenkasten vol geschreven en dit onderzoek pretendeert geen eenduidige oplossing te bieden. Echter is het wel nodig voor zowel de werkbaarheid als de leesbaarheid van dit essay om belangrijke concepten te definiëren. Met cultuur wordt in dit essay cultureel erfgoed bedoeld, en voor dit concept wordt gebruik gemaakt van de UNESCO-definitie van *cultural heritage*. Dit wordt onderverdeeld in *tangible cultural heritage* en *intangible cultural heritage*, respectievelijk tastbaar en onaantastbaar cultureel erfgoed. Voorbeelden van tastbaar cultureel zijn gebouwen, schilderijen, en monumenten. Een Dominicaanse kapperszaak of een Colombiaanse fruitwinkel worden hier beschouwd als tastbare vormen van Latijns-Amerikaanse invloed op Arubaans cultureel erfgoed.[4] Voorbeelden van onaantastbaar cultureel erfgoed zijn culturele uitingen zoals muziek, dans, mode, en ook tradities en culturele rituelen. Een mariachi band bestaande uit Arubaanse muzikanten die op een Arubaans feest komt spelen is hier een voorbeeld van.[5]

Theorie en methode

Om de uitwisseling tussen Arubaans en Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed op Aruba te beoordelen en de ervaringen van (nakomelingen van) Latijns-Amerikaanse migranten te duiden, zal gebruik worden gemaakt van de notie *creolisering*. Dit is een belangrijk sociologisch en antropologisch model om Caraïbische gemeenschappen te analyseren. Het gaat

[4] De fotoreportage in de bijlage schetst een beeld van de Latijns-Amerikaanse invloed op het tastbare culturele erfgoed van Aruba.

[5] UNESCO, "What is meant by cultural heritage?" URL = http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/.

uit van de observering dat diverse groepen mensen al dan niet vrijwillig bij elkaar zijn gebracht, waardoor er nieuwe sociale en culturele vormen zijn ontstaan. Processen van creolisering zijn breed en kunnen overal plaatsvinden: in de natuur, in de taal, in de maatschappij, en in culturele uitingen.

In zijn proefschrift *Sweet Breakaway* gebruikt de Arubaanse antropoloog Gregory Richardson een creoliseringsperspectief waarmee hij de Arubaanse samenleving bestudeert. Dit perspectief beschrijft hij als volgt:

> *creole society perspectives [...] looks at Caribbean societies from a panmitic perspective, where there is a fusion or a mix between ethnic groups as a relational and continuous process.*[6]

Met *panmitic* verwijst Richardson naar het biologische fenomeen waarbij binnen een groep voortplanting willekeurig gebeurt, en er in dit opzicht geen selectie plaats vindt. Verschillende groepen binnen een samenleving gaan dus op een willekeurige manier met elkaar, zonder dat afkomst een rol van betekenis speelt. Richardson vervolgt:

> *From this perspective one could be a blend between European, Indian, Amerindian and African simultaneously; one could be pluri-lingual and one can have several mother tongues simultaneously.*[7]

Samenvattend is een belangrijk aspect van gecreoliseerde maatschappijen de vervaging tussen etnische groepen, met het uiteindelijke resultaat de samensmelting tot één nieuwe groep die er nog niet was voor de afzonderlijke groepen samen kwamen.

Tegenover de notie van de *creole society* positioneert Richardson de *plural society*, ofwel de plurale samenleving. Dit concept is bedacht door de Britse historicus J.S. Furnivall, die hiermee de koloniale samenleving in voormalig Nederlands-Indië wilde begrijpen en beschrijven.[8] In een plurale samenleving wordt er wel door verschillende (etnische) groepen *samen geleefd*, maar blijven deze groepen relatief gescheiden van elkaar. Er is weinig persoonlijk contact tussen verschillende leden van de groepen, laat staan dat er culturele uitwisseling en toe-eigening plaats vindt. "*They meet but do not mix*," schrijft Furnivall.[9] Richardson beschrijft het innemen van een *plural societies* perspectief op de Arubaanse samenleving als volgt: "*a perspective where separate groups cohabitate within the same space*

[6] Gregory Richardson, *Sweet Breakaway: An ethnographic study of Aruban Calypso Music and the Narrative of The One Happy Island* (PhD diss., VU Amsterdam, 2020), 93.
[7] Ibid.
[8] Gert Oostindie, "The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle to Furnival?" *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1, no. 2 (September 2006), 215.
[9] Geciteerd in Oostindie, "The Study of Ethnicity," 226.

but where there is little to no cultural exchange among them."[10] Op deze manier naar de Arubaanse samenleving en Arubaans cultureel erfgoed kijken, gaat dus uit van de notie dat de verschillende (etnische) groepen op Aruba zich niet of nauwelijks mengen.

Het is echter een valse dichotomie om creolizeringsperspectieven tegenover *plural society* perspectieven te plaatsen: ze beschrijven andere fenomenen. Hoewel Furnivall ook ingaat op sociale fenomenen, is het voornamelijk een beschrijving van instituties. Verschillende bevolkingsgroepen leven verzuild van elkaar als het aankomt op huwelijk, arbeidsmarkt en religie, maar ze ontmoeten elkaar wel in de publieke sfeer – "*mainly in market transactions.*"[11] Waar pluralisme een beschrijving is van officiële instituties, geeft creolisering een theorie over informele sociaal-culturele processen. Terwijl de arbeidsmarkt gescheiden is, vindt in de publieke sfeer een proces van creolisering plaats. Een samenleving kan dus goed (gedeeltelijk) gesegregeerd leven als het aankomt op formele instituties, terwijl er culturele uitwisseling en wederzijdse aanpassing plaatsvindt.

Daarom gaat dit onderzoek er van uit dat de indeling van de Arubaanse samenleving in ofwel een creole samenleving ofwel een plurale samenleving een te rigide onderscheid is. Inderdaad zijn bepaalde instituties op Aruba gescheiden, zij het gedeeltelijk en informeel, toch vindt er op Aruba veel culturele uitwisseling plaats. Dit wil echter niet zeggen dat Aruba een *melting pot* is waar alle individuele verschillen tussen groepen verdwijnen. Dit is onjuist omdat xenofobie en racisme op Aruba aanwezig zijn, en mensen zich over het algemeen bewust zijn van etnische scheidingslijnen en hun eigen positie daarin. Daarnaast is het onwenselijk om te denken of ervan uit te gaan dat individuele verschillen tussen groepen vervagen, aangezien dit leidt tot verwijderen van unieke culturele uitingen. Dit onderzoek gaat dus uit van de notie dat groepen binnen een samenleving hun eigenheid kunnen behouden terwijl ze zich mengen met andere groepen, met creolisering van cultureel erfgoed als gevolg.

Dit onderzoek beschouwt migratie op Aruba als iets van alle tijden en groepen. De socioloog John Riddell schrijft: "*Islands are invariably and increasingly characterized by migration*."[12] Volgens hem is migratie vooral een reactie op sociaal-economische omstandigheden, zowel in het vertrekgebied als in het aankomstgebied, en zijn vooral eilanden hier gevoelig voor. Aruba is hier geen uitzondering op: als klein eiland dichtbij de Zuid-Amerikaanse kust is Aruba al eeuwenlang onderdeel van internationale netwerken van

[10] Richardson, *Sweet Breakaway*, 92.
[11] Oostindie, "The Study of Ethnicity," 217.
[12] John Connell, "Migration," in *The Routledge International Handbook of Island Studies: A World of Islands*, Godfrey Baldacchino, red. (London: Routledge, 2018), 261.

schommelende migratie en handel. Het eiland vormt en vormde zowel een vertrek- als aankomstpunt als reactie op sociaal-economische situaties van mensen uit de regio en daarbuiten. Migratie, culturele uitwisseling en creolisering op Aruba zullen hier bestudeerd worden als fenomenen die al eeuwenlang aan de gang zijn, en niet als een nieuwe fenomenen.[13]

Periode 1: Lago – Status Aparte

De Lago olieraffinaderij vestigde zich in 1924 op Aruba en bracht veel werkgelegenheid met zich mee. Dit veroorzaakte een explosieve bevolkingsgroei, en tussen 1920 en 1950 steeg de Arubaanse bevolking van 8,934 naar 53,568.[14] In 1948 vormden "personen met een andere nationaliteit […] 36% (16.873) van de bevolking."[15] Omdat vooral migranten werkzaam waren bij de Lago, ontstond een situatie "waarin migranten de autochtone bevolking in status, inkomen en positie voorbijstreefden."[16] De "autochtone" Arubaanse bevolking profiteerde weinig van de komst van de Lago en bleef in grove lijnen opgesplitst tussen de rijke elite in de stad en de minder welvarende landbouwers op het platteland. De immigranten en hun nakomelingen leefden relatief gesegregeerd van deze Arubaanse groepen. De eerste jaren van de grote migratiestroom kunnen dus wel grofweg gekarakteriseerd worden door het hierboven beschreven model van de *plural society*.

Omdat de Lago het Engels koos als officiële bedrijfstaal, werden vooral Engelstalige Caraïbische migranten aangetrokken en maar relatief weinig Latijns-Amerikaanse. Er kwamen echter wel immigranten uit Latijns-Amerika, omdat de Lago op Aruba zorgde voor een algehele economische ontwikkeling. In 1951 waren er 30 Zuid-Amerikanen en 111 Midden-Amerikanen werkzaam bij de Lago, en respectievelijk waren er 273 en 138 actief buiten de Lago. Ter vergelijking: in hetzelfde jaar waren er 2.252 migranten uit het Engelssprekende Caraïbisch gebied werkzaam bij de Lago, en 1.089 arbeiders uit die regio vonden werk daarbuiten.[17] Ander cijfermatig materiaal bevestigt het beeld dat de Latijns-Amerikaanse aanwezigheid op Aruba tot 1986 onder deed voor die uit Engelssprekende gebieden. In 1948 waren er bijvoorbeeld 3,083 Venezolanen en Colombianen op Aruba, en 9.442 "Engelse onderdanen" op een totale bevolking van 47,585.[18]

[13] Zie bijvoorbeeld Fredy Gonzalez Zubiría in zijn boek *La Guajira - Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar* (Riohacha: Editorial Orígenes, 2016).
[14] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 53.
[15] Ibid, 54. Bij deze claim moet rekening gehouden worden dat op dat moment Surinamers, Antillianen en Nederlanders allemaal de Nederlandse nationaliteit hadden. Het werkelijke percentage van "buitenlanders" op Aruba lag dus hoger dan 36%.
[16] Ibid, 4.
[17] Ibid, 56.
[18] Ibid, 55.

Vanaf 1954 werden er automatiseringsprocessen op de Lago doorgevoerd, waardoor veel werknemers moesten vertrekken. Tot halverwege de jaren 60 ging dit door, toen het aantal Lago werknemers in vergelijking met 10 jaar ervoor meer dan gehalveerd was.[19] Deze slechte economische situatie had ook invloed op de Latijns-Amerikaanse aanwezigheid op Aruba: in 1960 waren er 632 Venezolanen op het eiland op een totaal van 53.119, zowel relatief als absoluut een sterke afname vergeleken met 1948. Het aantal niet-Venezolaanse Latijns-Amerikaanse migranten lag dusdanig veel lager dat deze groep in officiële tellingen werd ondergebracht bij de categorie "Overigen."[20]

Vanaf de jaren 80 groeide de bevolking door nieuwe werkgelegenheid in de opkomende toeristenindustrie weer tot 60.312. In 1981 waren er 943 migranten uit Venezuela en Colombia op Aruba, en opgeteld 570 uit de Dominicaanse Republiek en Haïti.[21] Het aantal migranten uit Latijns-Amerika bleef dus tot en met de jaren 80 niet bijzonder groot. Wat we hierbij echter niet moeten vergeten is dat in deze telling zowel de op Aruba geboren kinderen van migranten als ongedocumenteerde migranten niet mee zijn genomen. De Latijns-Amerikaanse invloed was ook door hen merkbaar.

Ondanks het relatief lage aantal arbeidsmigranten waren er in die tijd toch sterke banden tussen Aruba en Latijns-Amerika. De (culturele) impact van deze migrantengroep is echter nooit in kaart gebracht. Dit komt volgens historica Vera Green omdat er al sinds jaar en dag uitwisseling bestaat met het *Tierra Firme*: "*The Venezuelan element is very important on Aruba […] but is somewhat nebulous and very intertwined with the native Aruban […] population at all the levels through intermarriage and residence*."[22] Volgens Alofs en Merkies geldt hetzelfde voor de Colombiaanse immigrantengroep op Aruba.[23] Deze ongrijpbare aanwezigheid van Latijns-Amerikanen en hun cultuur zorgde ervoor dat zowel Green als Alofs en Merkies hen niet opnamen in hun studies over de etnische opmaak van Aruba. Hier volgt een poging om hun integratie- en migratiegeschiedenis te schrijven aan de hand van migratiemotieven en sociale, maatschappelijke, en culturele integratie.

De Lago-raffinaderij verschafte werk aan duizenden arbeiders. Zowel in dienst van de Lago, als door de ontwikkeling die de vestiging van de raffinaderij teweegbracht, werd Aruba een aantrekkelijke bestemming voor werkzoekende migranten. De meeste Latijns-

[19] Ibid, 92.
[20] Ibid, 101.
[21] Ibid, 141-142
[22] Vera Green, *Aspects of Interethnic Integration in Aruba, Netherlands Antilles* (PhD Diss. University of Arizona, 1969), 94.
[23] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 62.

Amerikaanse migranten kwamen buiten de Lago te werken, en omdat Aruba van oudsher al een sterke relatie heeft met het noorden van Colombia en Venezuela, kwamen veel mensen uit die regio naar Aruba. Zij vestigden zich in grotendeels in Oranjestad. In zijn boek *E Caya di Monche* beschrijft de journalist Benjamin Romero een specifieke wijk: de Elleboogstraat in Oranjestad. Romero beschrijft de Elleboogstraat in de jaren 40 en 50 als een soort verenigde naties, een *nacionnan uni*:

> *Famia di diferente nacionalidad concentra den un area chikito, entra nan Boneriano, Colombiano, Cubano, Curasoleño, Dominicano, Haitiano, Spaño, Surnameño, Venezolano, hende di British Guyana, Grenada, Isla Ariba y Sint Vincent, y, naturalmente, Arubiano.*[24]

Ondanks de grote diversiteit in deze wijk, was er een grote concentratie van Colombianen uit het departement La Guajira, in het noordoosten van Colombia aan de Caraïbische kust. Door haar geografische ligging kent deze regio net als het noorden van Venezuela een jarenlange verbondenheid met Aruba. Het grootste gedeelte van de immigranten uit deze regio is in de jaren 40 en 50 naar Aruba gekomen.[25] De Elleboogstraat vormde zich zodoende tot een soort hub van Latijns-Amerikaanse migranten. Andere wijken waar veel migranten waren, waren Rancho, Companashi en Dakota. Zelfs in San Nicolas, wat bekend staat als een *hub* van migranten uit de Engelssprekende Caraïbische eilanden, was een groep Latijns-Amerikaanse migranten.[26]

Een van de voormalige bewoners van de Elleboogstraat vertelde mij dat hij in 1952 op tienjarige leeftijd naar Aruba kwam uit La Guajira om herenigd te worden met zijn moeder, die in 1946 naar Aruba kwam. Zij kwam hier om te werken, zoals zoveel vrouwen in de jaren 30, 40 en 50. De meesten vonden werk als huishoudelijke hulp of als *live-in*. Volgens deze respondent waren de belangrijkste migratiemotieven van deze groep werkgelegenheid en gezinshereniging.

Een andere Colombiaanse migrant van de Lago-generatie is de vader van de hierboven aangehaalde journalist en schrijver Benjamin Romero. Zijn familiegeschiedenis is illustratief voor de sterke band tussen Aruba en het noordelijke deel van Colombia. Zijn oma verkocht Colombiaanse producten op Aruba en haalde Arubaanse en Amerikaanse producten uit Aruba

[24] Benjamin Romero Barliza, *E Caya di Monche* (Bogota: Imageprinting Ltda., 2018), 31. Vertaling: *Families van verschillende nationaliteiten concentreerde zich in een klein gebied, tussen hun waren Bonairianen, Colombianen, Cubanen, Curaçaoënaars, Dominicanen, Haïtianen, Spanjaarden, Surinamers, Venezolanen, mensen uit Brits Guyana, Grenada, de bovenwindse eilanden en Sint Vincent, en, natuurlijk, Arubanen*.
[25] Ibid., 43.
[26] Ibid., 70.

om in Colombia te verkopen zonder ooit op Aruba gewoond te hebben. Haar zoon – de vader van Romero – vestigde zich begin jaren 40 wel op Aruba en begon een winkel in Oranjestad, dichtbij de Elleboogstraat. Zodoende profiteerde hij van de welvaarts- en bevolkingsgroei op Aruba.

Benjamin Romero zelf werd geboren in 1963, maar vertrok in 1969 na het overlijden van zijn moeder weer naar Colombia. In 1991 keerde hij voorgoed terug. Hij schreef twee boeken waarin de band tussen La Guajira en Aruba een grote rol spelen. In zijn eerste boek, *E negoshi di koffie na Aruba* uit 2017, beschrijft hij hoe Aruba tussen de jaren 50 en 80 een van de grootste koffie exporteurs ter wereld werd. Vanuit Aruba werd namelijk veel Colombiaanse koffie geëxporteerd, wat eerst vanuit Colombia werd geïmporteerd. In *E caya di Monche* beschrijft Romero het leven van Ramon Todd Dandaré, auteur en linguïst, en tevens afkomstig uit La Guajira. Todd Dandaré heeft een veelbewogen leven en maakt nog steeds onderdeel uit van veel verschillende invloedrijke groepen op Aruba.

Volgens mijn respondenten verliep de sociale en culturele integratie van immigranten van de “Lago generatie” zonder problemen. Volgens veel van hen lag dit aan het feit dat Noord Colombia net als Aruba een Caraïbische samenleving is. De hechte band tussen deze twee regio’s is hierboven ook al aangegeven en wordt benadrukt door de historicus Fredy Gonzalez Zubiría in zijn boek *La Guajira - Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar*. Hij schrijft dat de ABC-eilanden al sterke banden onderhouden met La Guajira sinds de 18e eeuw. Dit is onder andere te zien in veel gedeelde achternamen: onder andere Tromp, Curiel, Correa en Marchena komen zowel op Aruba als in La Guajira veel voor.[27] De historicus Christian Cwik betoogt zelfs dat de band tussen de Nederlandse Caraïben en La Guajira in de 17e eeuw al sterk was.[28] Deze gedeelde geschiedenis uit zich in gedeelde gewoontes en culturele uitingen, wat integratie van immigranten makkelijk maakte. Daarnaast was de taalbarrière relatief klein; het Papiaments lijkt op het Spaans en Spaans werd door velen op Aruba beheerst. De integratie tussen de Latijns-Amerikaanse “immigranten” en de “Arubanen” verliep dus beter dan die van de Engelssprekende migranten.

Een andere factor die integratie versoepelde was het feit dat veel vrouwelijke immigranten uit La Guajira ongetrouwd naar Aruba kwamen. Integratie via huwelijk verliep

---

[27] Freddy Gonzalez Zubiría, *La Guajira – Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar* (Riohacha: Editorial Orígenes, 2016), 10-11.

[28] Christian Cwik, “Sephardic Networks and the Guajira Peninsula Contraband in the 17th Century,” via academia.edu. Geraadpleegd op 6 november 2020.

hierdoor goed. Zo ook de moeder van een van mijn respondenten, die op Aruba huwde met een Curaçaose man, waardoor het Papiaments van mijn respondent zich snel ontwikkelde.

Migranten hadden niet altijd stemrecht en speelden een kleine rol in het openbare officiële politieke leven. Volgens mijn respondenten gingen veel immigranten met stemrecht met de politieke stroom mee, wat in die tijd vooral de "immigrantenpartij" PPA was en tevens in de jaren 50 de grootste partij op Aruba. De PPA bereikte deze status door "uit de diverse etnische groepen politici op de kieslijsten te plaatsen, die ervoor dienden te zorgen dat de allochtone stemgerechtigden massaal hun stemmen aan hun 'eigen' politicus, en dus aan de PPA, gaven."[29] Desalniettemin spraken zij ook een belangrijk deel van de Arubaanse bevolking aan, waardoor ze hun meerderheid konden behalen en behouden. Naast de geringe politieke participatie, speelden Latijns-Amerikaanse immigranten wel een rol in het maatschappelijke leven. Volgens mijn respondenten vormde het grootste deel van de Latijns-Amerikaanse immigranten een belangrijk en participerend onderdeel van de Arubaanse maatschappij.

Immigranten zochten echter elkaar ook veel op. Een karakteristieke manier voor migranten om samen te komen en elkaar te ontmoeten is volgens Alofs en Merkies via verenigingen. Zo waren er in de 20e eeuw onder andere de Bonairiaanse Club, de Surinaamse club, en een club voor mensen uit de Bovenwindse eilanden.[30] Een belangrijke vereniging voor Latijns-Amerikaanse migranten – en voor het culturele leven als geheel op Aruba – was de *Sociedad Bolivariana*. Deze had echter een ietwat andere staat dan de andere "etnische verenigingen." De Sociedad Bolivariana kent meerdere vestigingen over de wereld en wil, onder andere, het leven en werk van Simón Bolívar in ere houden, filantropisch werk verrichten, het culturele leven op Aruba bevorderen en de banden met Latijns-Amerika versterken, vooral met Venezuela.[31]

De Arubaanse vestiging van de Sociedad Bolivariana werd in 1937 opgericht en kreeg in 1944 haar eigen multifunctionele gebouw aan de Vondellaan, tegenover het Bolívar plein, waar een prominent standbeeld van Simón Bolívar te paard staat. Arubaanse culturele verenigingen maakten veelvuldig gebruik van dit gebouw. Vooral de Arubaanse Kunstkring, die "in de loop der jaren een buitengewone activiteit aan de dag gelegd [heeft] ter bevordering van het artistieke leven op Aruba," gebruikte veelvuldig "de lokaliteiten van de Bolivariaanse

[29] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 103.
[30] Ibid., 75.
[31] Wim Rutgers, *Schrijven is zilver, spreken is goud: Oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba* (proefschrift, Universiteit Utrecht, 1994), 394.

Vereniging."[32] Zodoende kan deze vereniging "beschouwd worden als geboren te zijn uit de Bolivariaanse Vereniging."[33] Daarnaast gaven veel "kunstenaars van wereldfaam" optredens in de Bolivariaanse Vereniging. Hieronder bevonden zich de tenorzanger Richard Tauber, de violist Jehudi Menuhin en de zangeres Berta Singerman.[34] Ook introduceerde de Sociedad Bolivariana de viering van moederdag op Aruba.[35] In 1945 werd Frederica Eman, de weduwe van de bekende Arubaanse zakenman John G. Eman, verkozen tot "Moeder van het jaar."[36] Ofschoon moederdag nu in veel verschillende landen wordt gevierd, was het de Bolivariaanse Vereniging die het op Aruba introduceerde.

Door het uitdragen van Latijns-Amerikaanse invloeden, door Arubaanse culturele verenigingen ruimte te geven en door optredens te organiseren met beroemde kunstenaars, speelde de Sociedad een belangrijke rol in het Arubaanse cultuur- en erfgoedlandschap. Toenmalig eilandsraadlid voor onderwijs en cultuur Frans Wernet beschreef de Bolivariaanse Vereniging als "*el oasis espiritual inagotable donde nuestros artistas criollas puedan acudir para saciar su sed de cultura*."[37]

Hoewel het gebouw van de Sociedad Bolivariana nog steeds aan het Bolívar plein staat, is de vereniging al jarenlang niet actief meer en is het gebouw slecht onderhouden.[38] De journalist Clyde Harms schreef in 2016 in de krant *Awe Mainta* een pleidooi voor het behoud van dit gebouw en de opname ervan door het Arubaanse Monumentenfonds. Als er niks aan wordt gedaan, voorziet hij dat het gebouw gesloopt wordt, en met het gebouw ook de culturele geschiedenis die het met zich mee brengt. Volgens Harms speelde de Sociedad namelijk een enorme rol in het culturele leven op Aruba.[39] Er is hier een duidelijke culturele en maatschappelijke invloed van Latijns-Amerika op Aruba te zien. Dit kwam zowel door de aanwezige immigranten als door de instituties.

Naast etnische verenigingen, speelde volgens mijn respondenten de media een grote rol in het populariseren van Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed op Aruba. In het begin was de radio erg populair en later ook de tv. In de jaren 50 en 60 was *Radio Caracas Television* een

---

[32] "Beknopte geschiedenis van de Bolivariaanse Vereniging van Aruba" in *Sociedad Bolivariana de Aruba, 1937-1962. En conmemoración de su 25º Aniversario* (Aruba: Aruba Drukkerij, 1962), 27. Gevonden via: archive.org.
[33] Ibid.
[34] Ibid.
[35] Ibid.
[36] Clyde Harms, "Aruba, Laga Nos Rescata e Edificio Di Sociedad Bolivariana," *Awe Mainta* 30/05/2019, URL = https://www.awemainta.com/?p=78359.
[37] "Beknopte geschiedenis," 33. Vertaling: De onuitputtelijke spirituele oase waar onze creoolse artiesten heen kunnen gaan om hun dorst naar cultuur te lessen.
[38] Zie hiervoor de foto's van het gebouw in de bijlage
[39] Harms, "Aruba, Laga Nos."

populaire televisiezender en tevens een van de enigen. Spaanssprekende migranten op Aruba hadden hun eigen radiozenders waardoor typische Colombiaanse, Venezolaanse, of Dominicaanse muziek zoals cumbia, bolero en salsa erg populair werden. De media zorgde er ook voor dat bepaalde Latijns-Amerikaanse culturele uitingen populair werden, zonder dat er ook fysieke aanwezigheid was van migranten uit die landen. Zo werden bijvoorbeeld Cubaanse en Mexicaanse muziek populair, en mariachi in het bijzonder.[40] Volgens een van mijn respondenten die jarenlang eigenaar was van een radiozender kwam dit door het feit dat er in de jaren 40 en 50 veel Mexicaanse films werden vertoond op Aruba; Mexico produceerde in die tijd veel films en daarin had Mariachi een belangrijke rol.

Samenvattende systematische beschrijving

De claims van Vera Green – "*the Venezuelan element is very important on Aruba [...] but is somewhat nebulous and very intertwined with the native Aruban [...] population at all the levels through intermarriage and residence*" – en de Colombiaanse toevoeging van Alofs en Merkies, zijn beiden maar deels waar.[41] Het is inderdaad zo dat de Venezolaanse en Colombiaanse invloed erg groot is op Aruba en dat door gemengde huwelijken en gemengd wonen deze soepel zijn opgegaan in de Arubaanse samenleving. Er zijn echter wel kanttekeningen te plaatsen bij het ongrijpbare – *nebulous* – element van de Venezolaanse en Colombiaanse aanwezigheid. Hierboven heb ik geprobeerd aan te tonen dat deze invloed op Aruba wel degelijk aanwijsbaar was in de periode van de komst van de Lago tot de voltrekking van de Status Aparte in 1986. De Venezolaanse en Colombiaanse invloed was duidelijk te zien in het Arubaanse culturele landschap, via de media en via verschillende verenigingen. In de Arubaanse bevolking vond verschillende Latijns-Amerikaanse muziek en dans een nieuwe markt, soms zonder grote aanwezigheid van immigranten uit die gebieden, zoals het geval is bij Cuba en Mexico. Hoewel er ook een Dominicaanse aanwezigheid was, was deze minder groot en invloedrijk.

Er kan geconcludeerd worden dat de Latijns-Amerikaanse aanwezigheid een vast onderdeel van de Arubaanse samenleving vormde in de periode tussen 1924 en 1986. Er werd gemengd getrouwd, gemengd gewoond en gemengd gewerkt.

[40] Aruba kent niet een grote Cubaanse migrantengroep, maar heeft wel een lange verbondenheid met het eiland waar Arubanen naar Cuba gingen in het begin van de 20e eeuw om werk te zoeken. Naast Arubanen kwamen hier ook veel Curaçaoenaars op af. Zie bijvoorbeeld José Miguel S. Donata, *Trabao a habri na Cuba! Arubiano na Cuba na cuminsamento di siglo XX*, Aruba: Prographics, 2012, en Rose Mary Allen, *Ta Cuba mi ke bai!*, Curaçao: Uitgeverij ICS, 2001.

[41] Vera Green, *Aspects of Interethnic Integration in Aruba*, 94.

Periode II: Status Aparte – 10-10-10

In de vorige periode hebben we kunnen zien dat, hoewel de Latijns-Amerikaanse migratie relatief klein was vergeleken met de groep Engelssprekende migranten, er wel degelijk groepen waren die cultureel en maatschappelijk participeerden in de Arubaanse samenleving en deze hebben beïnvloed. Daarnaast hebben we gezien dat niet voor iedereen "op Aruba de sociale relaties in 1985 nog altijd georganiseerd werden door etniciteit en herkomst."[42] Veel Latijns-Amerikaanse migranten waren namelijk al geïntegreerd en voelden zich thuis op Aruba.

Deze sectie bestudeert de periode tussen de Status Aparte in 1986 en de ontbinding van de Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010, die vooral gekenmerkt wordt door grote werkgelegenheidsgroei vanuit de toerisme industrie. Ter illustratie: tussen 1987 en 1992 vestigden 15,691 migranten zich op Aruba terwijl er in 1981 nog maar 60.311 mensen woonden.[43] Van deze groep was een groot deel afkomstig uit Latijns-Amerika. Dit is terug te zien in de bevolkingstelling van 2010, toen er op een bevolking van 101.484 mensen, 16.623 mensen geboren waren in Colombia, Venezuela of de Dominicaanse Republiek.[44] Hierbij worden ongedocumenteerde migranten niet meegenomen, evenals nakomelingen van migranten. In 2005 is de migratie wat afgenomen en was er sprake van een geboorteoverschot.[45] De Latijns-Amerikaanse aanwezigheid is echter nog duidelijk te merken door zowel de migranten als hun nakomelingen; het aantal nieuwkomers nam af sinds 2005, maar het aantal "gemengde" Arubaans-Latijns-Amerikaanse kinderen uit migrantengezinnen is toegenomen.

Een belangrijk deel van het cijfermatig materiaal voor deze groep is systematisch samengevat in het CBS-rapport *Double or Quits: A Study on Recent Migration to Aruba 1993-2003*. Dit rapport maakt gebruik van de categorieën "*developing countries*" en "*developed countries.*" Met *developed countries* wordt gerefereerd aan "*All countries of Europe and North America, and Japan, Netherlands Antilles, Australia and New Zealand*," en met *developing countries* wordt verwezen naar alle landen buiten Aruba die niet vallen onder de *developed countries*.[46] Hierdoor gaat de beschikbare data dus over een groep die groter is dan enkel de Latijns-Amerikaanse migranten. Het is echter wel zo dat de Latijns-Amerikaanse migranten de

---

42 Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 185.
43 Central Bureau of Statistic Aruba, *Double or Quits: A Study on Recent Migration to Aruba 1993-2003*, 33-34.
44 Censo Aruba, *Fifth Population and Housing Census, September 29, 2010, Aruba*, 101.
45 Stichting pa desaroyo di Aruba - CEDE Aruba, "Inventarisacion di Organisacionan di Migrantenan Residente na Isla di Aruba," 5.
46 *Double or Quits*, 201.

grootste en snelst groeiende groep migranten op Aruba zijn, dus de statistieken over *developing countries* zullen grotendeels op hen van toepassing zijn.[47] Daarnaast gebruikt *Double or Quits* individuele diepte-interviews met mensen uit specifieke landen om context en duiding te geven aan de cijfers.

Naast de informatie *Double or Quits* wordt hier gebruik gemaakt van wat mijn respondenten mij hebben verteld. Daarnaast wordt hierin gebruik gemaakt van het Censo rapport uit 2010, dat meer specifieke informatie geeft. Ook hier volgt een poging om de integratie- en migratiegeschiedenis te schrijven van deze groep aan de hand van migratiemotieven en sociale, maatschappelijke, en culturele integratie.

Double or Quits laat het volgende zien met betrekking tot migratiemotieven. 38,7% van de mannelijke en 34,8% van de vrouwelijke migranten uit *developing countries* zijn naar Aruba gekomen voor een beter salaris of beter werk. Daarnaast gaf 11,5% van de mannen en 3,9% van de vrouwen als belangrijkste migratiemotief "*Strong economy*" aan. De grootste motiverende factor voor migratie is dus financieel van aard. Andere belangrijke migratiemotieven voor mensen afkomstig uit *developing countries* zijn gezinshereniging (mannen 14.1%, vrouwen 17.7%) en het feit dat de migranten al mensen kennen op Aruba (mannen 10.4%, vrouwen 12.6%).[48] Daarnaast is kettingmigratie van toepassing op deze groep: zowel familie als vrienden volgen vaak als er iemand naar Aruba is gekomen voor werk.[49] Gesprekken met mijn respondenten bevestigen dit beeld in grote lijnen, hoewel minder mensen dan verwacht naar Aruba kwamen voor financiële redenen; veel kwamen voor gezinshereniging of simpelweg omdat ze het leuk vonden.

Naast de aantrekkingskracht van de nieuwe bestemming, bestaan migratiemotieven ook uit *push*-factoren. Een aantal Latijns-Amerikaanse landen hadden een onveilige en politiek instabiele situatie. Rond de eeuwwisseling was vooral Colombia "*plagued by organized crime, political violence, drug trafficking and a waning economy*."[50] Dit zorgde voor een grote emigratiegolf. Het verhaal van Benjamin Romero bevestigt deze notie: als journalist in Bogota werd hij een aantal keer bedreigd, waarop hij besloot in 1991 naar Aruba te emigreren.

Dit wil echter niet zeggen dat de migranten uit *developing countries* er financieel slecht voorstonden voor ze naar Aruba vertrokken; bijna de helft gaf aan dat hun economische situatie voldoende was, en nog eens ruim een kwart gaf aan dat ze financieel wel rond konden komen,

---

[47] Ibid., 17.
[48] Ibid., 54.
[49] Ibid., 63-4.
[50] Ibid., 40.

maar dat er daarna nauwelijks geld overbleef. 21.8% van de mannen en 25.4% van de vrouwen kon economisch niet rondkomen in hun thuisland en is daarom geëmigreerd.[51] De meeste van mijn respondenten gaven ook aan dat ze in hun thuisland economisch rond konden komen. Hier komt bij dat over het algemeen de armste groepen in een maatschappij niet migreren, omdat migratie zelf ook geld kost. Andere relevante informatie over de migranten uit *developing nations* is dat er meer vrouwen dan mannen komen. Vanaf 1991 geldt dat voor grofweg elke 10 vrouwen er 8 mannen naar Aruba komen.[52] Dit is vooral het geval bij Colombiaanse en Dominicaanse immigranten, die volgens CEDE Aruba voor het overgrote deel uit vrouwen bestaat.[53]

Migratiemotieven zijn in werkelijkheid echter niet zo zwart-wit als hierboven beschreven. Hoewel sociaaleconomische positie van migranten vaak de belangrijkste reden voor migreren is, komen mensen niet blind af op ergens ontstane werkgelegenheid.[54] De beslissing om te migreren komt voort uit een complexe situatie waar veel factoren een rol spelen. Een voorbeeld hiervan is te vinden in een de diepte-interviews met Lourdes in *Double or Quits*. Op haar drieëndertigste besloot Lourdes vanuit Santa Marta, Colombia naar Aruba te komen. Ze was een alleenstaande moeder van een eenjarig kind en ze had een baan waarmee ze goed rond kon komen. De vreedzame (politieke) situatie op Aruba trok haar aan, en via-via kwam ze als *live-in* te werken. Haar kind kwam later en in 2001 is ze getrouwd en gestopt met werken, en ze heeft sindsdien een rustig gezinsleven met haar man en kind. Het gaat economisch goed met haar en ze wil niet terug naar Colombia omdat ze het daar te gewelddadig vindt. Ze wil een Nederlands paspoort aanvragen en is van plan de rest van haar leven hier te blijven.[55] Hoe anders is de situatie van de Peruaanse Liliana, die een goede baan had, maar door economische omstandigheden zou worden ontslagen. Omdat ze het collegegeld voor de universiteit van haar kinderen wilde blijven betalen, ging ze naar Aruba om te werken. Het avontuurlijke van migreren en ergens iets nieuws opbouwen sprak haar ook aan.[56]

Naast migratiemotieven is het belangrijk om te kijken naar de reden waarom migranten besluiten op Aruba te blijven. Bijna al mijn respondenten vonden de rust, stabiliteit en overzichtelijkheid van Aruba redenen om te blijven. De meesten wilden niet meer terug naar het drukke leven van Bogota, Maracaibo, of Santo Domingo. Op Aruba is relatief weinig

[51] Ibid., 58.
[52] Ibid., 38-9.
[53] CEDE, "Inventarisacion," 7.
[54] Connel, "Migration," 264.
[55] *Double or Quits*, 49.
[56] Ibid., 53.

verkeer, alles is er dichtbij, men weet over het algemeen waar hun kinderen zijn, en de kans om beroofd te worden is veel kleiner dan in hun thuisland. Een respondent gaf aan dat ze maximaal twee weken op vakantie kon gaan naar Colombia, voordat ze gek zou worden van alle brommers. Voor velen is juist de geringe maat van Aruba ook iets waaraan gewend moet worden: de meesten komen uit steden die vele malen groter zijn dan heel Aruba.

Het grootste gedeelte van de migranten werkt in "*elementary occupations*," en de grootst groeiende branche was werk in hotels en restaurants. Een andere grote groep is werkzaam als dienstverlener in winkels en restaurants, en nog een grote groep is actief in ambachtelijke banen/handwerk.[57] Een andere belangrijke branch is volgens mijn respondenten de bouwsector, maar het aantal ongedocumenteerden ligt hier relatief hoog, waardoor het waarschijnlijk niet is opgenomen in *Double or Quits*. We kunnen dus zien dat, ondanks dat toerisme de snelst groeiende sector is en de voornaamste motor achter de groeiende werkgelegenheid, het grootste deel niet werkzaam is in deze branche. De economische groei als geheel is echter wel te danken aan het toerisme, en zonder deze bloei zou er veel minder werkgelegenheid zijn.

Ondanks het relatief lage instapniveau van de banen is er sprake van opwaartse mobiliteit voor migranten uit *developing countries*.[58] Omdat een groot deel van de migranten in dezelfde branche werkzaam is, is het te verwachten dat er weinig integratie op gebied van de arbeidsmarkt plaatsvindt. De meeste migranten komen op de werkvloer immers voornamelijk met elkaar in aanraking, waardoor contact met de "Arubaanse" bevolking daar relatief gering blijft. Op basis van gehouden interviews is deze aanname echter niet juist. Ondanks dat bepaalde beroepen een grote migranten concentratie kennen, functioneert de Arubaanse arbeidsmarkt als een effectieve integratieversneller. Het feit dat de voertaal op de werkvloer vrijwel altijd Papiaments is, draagt hieraan bij.

Latijns-Amerikaanse (nakomelingen van) migranten integreren ook goed via huwelijk op Aruba. Gemengde huwelijken zijn gegroeid tussen 1991 en 2000, en het aantal huwelijken tussen twee op Aruba geboren mensen is afgenomen.[59] Ondanks deze integratie heerst er een schadelijk stereotype wat betreft huwelijken tussen Arubaanse mannen en Latijns-Amerikaanse vrouwen. Deze zogenaamde "*mamasitas*"

[57] Ibid., 94, 89.
[58] Ibid., 102, 105, 112.
[59] Ibid., 20.

> *Are quite often portrayed as seducers of Aruban men, luring them into marriage, regardless of their marital status, educational level or age; it is not about love; it is about getting their permits and an easy life on Aruba.*[60]

Mamasitas zouden al dan niet getrouwde Arubaanse mannen “afpakken” om een verblijfsvergunning, en uiteindelijk een Nederlands paspoort, te krijgen. Wat dit stereotype versterkt is het feit dat sekswerkers op Aruba voornamelijk Latijns-Amerikaanse vrouwen zijn, en vooral Colombiaanse.[61] Er is echter geen bewijs of empirische onderbouwing voor het stereotype van de *mamasita*: “*One may assume that many, or even most, marriages between Aruban and foreign partners are solid unions which are based on mutual love and respect.”*[62] Dat er minder huwelijken tussen Latijns-Amerikaanse mannen en een Arubaanse vrouwen zijn dan andersom is vooral te wijten aan het feit dat er meer vrouwelijke dan mannelijke migranten naar Aruba komen.[63] De veelvuldige gemengde huwelijken wijzen op een succesvolle integratie. Dit blijkt ook uit gesprekken die zijn gevoerd met Latijns-Amerikaanse vrouwen die getrouwd zijn met Arubaanse mannen.

De politieke participatie van (nakomelingen van) migranten op Aruba is tot op heden vrij passief gebleven. Er zijn nauwelijks immigranten die zich verkiesbaar stellen en er zijn geen politieke partijen gevormd die zich specifiek richten op immigranten, of die een specifieke immigrantengroep aanspreken. Dit potentiële nieuwe en “ongebruikte” electoraat is de gevestigde politieke partijen op Aruba opgevallen, en er zijn tijdens verkiezingstijd speciale evenementen waar genaturaliseerde immigranten worden geïnformeerd en overtuigd om op een bepaalde kleur te stemmen.[64] Over het algemeen kan echter gezegd worden dat de (nakomelingen van) migranten een passieve rol hebben aangenomen in de Arubaanse politiek. En als (nakomelingen van) migranten politiek actief worden, speelt hun migratieachtergrond niet of nauwelijks een rol in hun politieke standpunten.

Veel Latijns-Amerikaanse migranten geven aan dat ze zich gediscrimineerd voelen of hebben gevoeld. Veel vrouwen voelden zich gediscrimineerd door het hierboven genoemde *Mamasita* stereotype. Een Venezolaanse respondente kwam bijvoorbeeld in 2004 naar Aruba om samen te wonen met haar partner die ruim 30 jaar ouder is. Sommige mensen zagen haar daarom als een *mamasita*. Ze herinnert zich zelfs hoe tijdens haar bruiloft iemand hardop speculeerde over de lengte van het huwelijk. Ze is zich bewust van dit stereotype, maar ze geeft

---

[60] *Double or Quits*, 158.
[61] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 220; Richardson, *Sweet Breakaway*, 65; *Double or Quits* 168.
[62] *Double or Quits*, 168.
[63] *Double or Quits*, 160.
[64] *Double or Quits*, 137-8.

aan dat het totaal niet op haar van toepassing is: "ik had een baan in Venezuela en ik leefde goed. De enige reden dat ik naar Aruba ben gekomen is omdat mijn man me ten huwelijk vroeg."

Ervaren discriminatie was voor mijn respondenten afhankelijk van de tijd waarin ze naar Aruba kwamen. Benjamin Romero kwam in 1991 naar Aruba en ervaarde het maatschappelijke klimaat als nationalistisch: "Arubanen hadden het gevoel dat hun eiland overlopen werd door buitenlanders, er heerste een nationalistische sfeer, zowel op sociaal als op politiek gebied. Voor ons was het een beetje oncomfortabel." Venezolaanse immigranten voelden zich op Aruba gediscrimineerd naarmate de economische crisis in Venezuela sterker werd vanaf 2010 en er steeds meer Venezolanen naar Aruba toe kwamen. Toen kregen Venezolaanse immigranten een slechte naam en werden ze vaak als zondebok aangewezen voor gepleegde misdaden. Hetzelfde was het geval voor Colombiaanse migranten in de hoogtijdagen van de Colombiaanse drugshandel in de jaren 80 en 90. Hoewel de mate ervan verschilt per persoon, vormde discriminatie onderdeel van de migratie ervaring van vrijwel al mijn respondenten. De meesten gaven echter ook aan dat het na verloop van tijd minder werd.

Waar sinds de jaren 30 de Sociedad Bolivariana een belangrijk instituut was, vervulde een aantal andere verenigingen een dergelijke rol sinds 1986. Hoewel een belangrijke rol van etnische verenigingen bestaat uit de belangenbehartiging van hun leden, hebben deze organisaties ook een belangrijke culturele invloed. De *Asociación Amigos de Colombia* is met bijna 10,000 leden een belangrijke vereniging in dit opzicht. Deze vereniging is opgericht in 1990 om Colombiaanse immigranten legale ondersteuning te bieden. Echter zijn hun voornaamste activiteiten "*basa riba e area artistico, educativo, sociocultural, folklorico y costumbernan di Colombia, pa asina por fortalece nan identidad.*"[65] Culturele uiting is dus essentieel voor deze vereniging en door haar grote ledenaantal heeft het een aanzienlijke impact op het Arubaanse culturele landschap. De voorzitter van de *Asociacion* vertelde mij dat de laatste jaren de focus meer is komen te liggen op humanitaire en gemeenschapsactiviteiten. Zo hebben ze tijdens de COVID-pandemie voedselpakketten verzorgd en zamelen ze geld in om de uitvaartkosten te dekken van ongedocumenteerde Colombianen op Aruba.

De *Sociedad Dominicana Aruba* is opgericht in 2002 en kent 4,474 leden en wil, naast ondersteuning van hun leden, ook culturele integratie en uitwisseling bevorderen. Hiertoe hebben zij bijvoorbeeld een multiculturele poëzieavond georganiseerd.[66] De Dominicaanse

[65] CEDE, "Inventarisacion," 2. Vertaling: gebaseerd op de kunst, educatie, het sociaal-culturele, het folkloristische en de gewoontes van Colombia, zodat de identiteit versterkt kan worden.
[66] Ibid., 3

club richt zich volgens de voorzitter ook op het geven van Papiamentse les en het organiseren van activiteiten voor officiële feestdagen, waar zowel Domincaanse migranten als Arubanen naartoe gaan.

Naast de Sociedad Bolivariana hebben de Venezolanen zich georganiseerd in de *Instituto Venezolano*, die volgens het CBS in 2007 3.770 leden had. In tegenstelling tot de twee eerdergenoemde verenigingen, waar artistieke activiteiten wel belangrijk zijn maar het niet hun voornaamste doel is, plaatst deze vereniging het artistieke en culturele leven op de voorgrond. Deze vereniging is echter ook al een aantal jaar niet meer operationeel.[67] Desondanks spelen etnische verenigingen ook sinds 1986 een belangrijke rol als het aankomt op de relatie tussen erfgoed en Latijns-Amerikaanse migranten.

Veel Latijns-Amerikaanse migranten zijn actieve deelnemers geworden van Arubaanse culturele evenementen. De meeste van mijn respondenten geven aan dat ze regelmatig naar Dera Gai, carnaval, Dia di Betico, en Dia di Himno y Bandera gaan. Veel respondenten identificeren zich hiermee en voelen zich gerepresenteerd door deze dagen; ze hadden het gevoel dat deze dagen ook voor hen en over hen waren.

Een belangrijke factor in de culturele integratie van migranten is het krijgen van kinderen op Aruba. Op scholen wordt vaak aandacht besteed aan de bovengenoemde culturele evenementen. Daarnaast komen kinderen op school met diverse groepen in aanraking en spreken ze er meerdere talen naast het thuis gesproken Spaans. Vaak spreken kinderen van Latijns-Amerikaanse migranten enkel thuis nog Spaans.

Ook in deze periode speelde de media een grote rol in de popularisering van Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed op Aruba. Een aantal Latijns-Amerikaanse tv-zenders zitten in het basispakket van televisiezenders, en Latijns-Amerikaanse radiostations zijn erg populair.

<u>Samenvattende systematische beschrijving</u>

Hoewel het natuurlijk moeilijk is om een profiel van een heterogene groep te schetsen, volgt hier een samenvatting van het relevantie cijfermatig materiaal, aangevuld met persoonlijke ervaringen van mijn respondenten. De meeste Latijns-Amerikaanse migranten die na 1986 naar Aruba kwamen, deden dat door economische motieven: er was veel werkgelegenheid op het eiland dankzij de groei van de toeristenindustrie. Dit gebeurde echter niet uit *noodzaak*; de meeste migranten beschreven hun sociaal-economische positie in hun thuisland als behorend tot de middenklasse. Daarnaast was gezinshereniging een belangrijk motief voor velen. Hoewel

[67] Ibid., 4.

de meeste migranten niet in de toeristenindustrie zijn gaan werken, is het wel de snelst groeiende sector en bestaan er, tot op bepaalde hoogte, doorgroeimogelijkheden. We hebben ook kunnen zien dat er meer vrouwen dan mannen naar Aruba kwamen. Mede door het vrouwenoverschot trouwden relatief veel Latijns-Amerikaanse vrouwen met Arubaanse mannen. Dit versnelde de integratie voor de migranten en hun kinderen, die van huis uit veel Arubaanse invloeden mee kregen. Ondanks het schadelijke stereotype van de *mamasita* verliep integratie via huwelijk vrij succesvol. Politieke participatie was gering terwijl culturele participatie en representatie groot waren.

Ervaring van Latijns-Amerikaanse migranten over creolisering en culturele representatie

In het volgende gedeelte komen (nakomelingen van) migranten aan het woord. Ze vertellen over hun migratie-ervaring en geven een persoonlijke geschiedenis van hun migratieverhaal. Daarnaast vertellen ze onder andere over taal, discriminatie, sociale integratie en culturele identificatie. Er is in totaal met 25 (nakomelingen van) migranten gesproken:

- Tien Colombianen;
- Zes Venezolanen;
- Vier Dominicanen;
- Twee Arubaanse nakomelingen;
- Een Peruaan;
- Een Costa Ricaan;
- Een Ecuadoriaan.

Hiervan waren er negen mannen en zestien vrouwen. Van de migranten kwamen er drie uit de Lago-generatie en twintig uit de Toerisme-generatie

<u>R. T. D.</u>

“*Aruba su cultura no ta representa ami, ami ta representa Aruba su cultura*”[68]

Geboren: 1942, Colombia

Naar Aruba gekomen: 1952

[68] Vertaling: De cultuur van Aruba representeert mij niet, ik representeer de cultuur van Aruba.
Elk uitgeschreven gesprek wordt vergezeld door een kenmerkend citaat van de respondent in kwestie. Ik heb ervoor gekozen om deze te laten staan in de taal waarin hij is uitgesproken.

"Ik kwam op mijn tiende naar Aruba om samen met mijn moeder te zijn. Die was in 1946 gekomen en kreeg werk in de huishoudelijke sector. We kwamen uit La Guajira, in noord Colombia, dat heeft net als Aruba een Caraïbische sfeer. We gingen wonen in een wijk waar veel andere migranten woonden. De integratie van mij en mijn moeder is goed gegaan. Aruba is een migranteneiland, dat is het altijd al geweest, culturele uitwisseling is er ook altijd al geweest. Heel veel mensen op Aruba zijn deels Venezolaans of Colombiaans, het is echt onderdeel van de bevolking hier.

Ik voel me een Arubaan. Ik ben van mijn tiende tot mijn twintigste op Aruba gebleven, dat waren vormende jaren voor mij. Toen ging ik studeren in Nederland en ben ik daarna weer teruggekomen. Ik ben nu 78, en ik heb 59 jaar op Aruba gewoond, dus zeker voel ik me een Arubaan. En toch blijf ik me ook Colombiaan voelen, dat is belangrijk geweest in mijn leven en is dat nog steeds.

Over het algemeen zijn de generaties van mij en mijn moeder goed geïntegreerd. Dat waren veel vrijgezellen en vooral mensen uit het noordelijk Caraïbisch deel van Colombia. Dat hielp, omdat het een gedeelde cultuur was met Aruba en er veel werd getrouwd tussen lokalen en immigranten. De generatie van de laatste 20-30 jaar is diverser: het zijn meer gezinnen en mensen uit het niet-Caraïbisch deel van Colombia. Dat heeft ook invloed gehad op hun integratie en culturele uitwisseling.

Ik vind het moeilijk om over culturele uitwisseling te praten. Wat is cultuur? Wat is cultureel erfgoed? Daar kan je urenlang over praten zonder een antwoord te krijgen. Cultuur is altijd in flux. Wanneer heb je voor het laatst een mazurka gehoord? Of funchi gegeten? Nu hoor je bachata en eet iedereen hamburgers en hotdogs. Natuurlijk is Aruba cultureel beïnvloed door Latijns-Amerika.

<u>B. R.</u>

"*Ora mi scucha musica di carnaval, mi curpa ta cuminsa move sin cu mi sa!*"[69]

Geboren: 1963, Aruba

Naar Aruba teruggekomen: 1991

[69] Vertaling: Als ik carnavalsmuziek hoor, begint mijn lichaam automatisch mee te bewegen!

"Toen ik in 1991 terugkwam naar Aruba om als journalist te werken, heerste er een nationalistisch politiek klimaat. De politieke beweging voor de status aparte was net afgelopen en er was een grote instroom van toeristen en migranten. Sommige Arubanen vonden dat hun eiland werd binnengevallen en sommige politici speelden hierop in.

"Toch vind ik dat ik cultureel goed ben geïntegreerd. Ik ben groot fan van dande en Dera Gai. Daar ga ik graag heen. Als ik carnavalsmuziek hoor, begint mijn lichaam automatisch mee te bewegen! Onbewust doe je vaak al in culturele rituelen en evenementen mee. De Arubaanse cultuur, dat is zeker ook mijn cultuur.

"Culturele integratie staat tussen politieke en informele invloeden in. Mensen integreren het makkelijkst door bij elkaar over de vloer te gaan, bij anderen te komen eten. Daarnaast waren er vooral vroeger veel verenigingen die hielpen met integratie, vooral door het aanbieden van taalcursussen. De Arubaanse overheid zelf zou wel wat meer kunnen doen ik dit opzicht.

"Iedere immigrant neemt eigen culturele bagage mee. Dat merk je zeker met de Latijns-Amerikaanse migranten op Aruba. Er is een lange relatie tussen Aruba en Latijns-Amerika, vooral met het noorden van Venezuela en Colombia. Dat heeft zeker invloed gehad op de Arubaanse cultuur."

<u>D. M. R.</u>

"*Tin biaha mi ta haña cu Aruba ta mas Latino cu Arubiano*"[70]

Geboren: 1968, Dominicaanse Republiek
Naar Aruba gekomen: 1987

"Ik kwam als tiener naar Aruba om samen met mijn moeder te zijn. Die vertrok in 1970 van de Dominicaanse Republiek naar Aruba om als *live-in* te werken. Ik bleef met mijn broers en zussen tot die tijd bij onze grootouders. Vooral in het begin vond ik emigreren erg moeilijk, ik was erg gewend om altijd veel familie om me heen te hebben en op Aruba bleef ik lang alleen thuis. Het hielp dat ik mensen leerde kennen via de kerk en mijn school.

"De integratie ging vrij goed. Mijn moeder hertrouwde op Aruba met een Curaçaoënaar. Hij had slechte ogen, dus vroeg hij me elke dag om de krant voor hem voor te lezen. Van de eerste tot de laatste pagina! Zo had ik binnen drie maanden Papiaments geleerd.

[70] Vertaling: Soms vind ik dat Aruba meer Latijns-Amerikaans is dan Arubaans.

Toen ik naar Santa Cruz verhuisde na mijn huwelijk, gingen we ook regelmatig naar Arubaanse culturele activiteiten. In Santa Cruz is bijvoorbeeld Dera Gai populair, en dat krijg je wel mee. Over het algemeen doen Latino's vaak mee met Arubaanse culturele evenementen. In 1999 begon ik met mijn eigen crèche, waar we met de kinderen ook meededen aan Arubaanse culturele dingen. Dat moeten zij ook leren.

"Aan de andere kant zie je dat Arubanen veel meedoen in de Latino cultuur. In het straatbeeld zie je dit al: Dominicanen hebben kappers, Colombianen hebben restaurants en bij allebei komen veel Arubanen. Veel migrantengroepen organiseren bijvoorbeeld ook evenementen om hun nationale feestdag te vieren, daar komen altijd veel Arubanen op af. En als je op een feestje van Arubanen bent, wat hoor je dan? Merengue, bachata, salsa… Soms lijkt Aruba meer Latino dan Arubaans. Elke plek moet zijn eigen cultuur ook onderhouden.

"Ik heb het grootste gedeelte van mijn leven op Aruba gewoond en ik voel me ook meer Arubaan dan Dominicaan. Ik weet alleen niet hoe de Arubanen hierover denken!"

M. H.

"*Ami ta mane WEMA, mi a bin pa keda!*"[71]

Geboren: 1962, Venezuela
Naar Aruba gekomen: 2004

"Ik ben naar Aruba gekomen om samen te wonen met mijn partner die ik in 2003 in Venezuela heb ontmoet. Hij was een Arubaanse weduwnaar en ik werkte met mijn cateringbedrijf op een feest waar hij ook was. Kort nadat ik op Aruba kwam, ben ik begonnen met Papiaments lessen bij Enseñansa pa Empleo.[72] Ik vind dat een heel goed initiatief waar je veel verschillende dingen kan leren. Het kan nog wel verbeteren, maar het is een goede organisatie.

Ik had geen werk, maar ik ging met mijn man mee naar sociale en culturele evenementen – hij kent heel veel mensen. Dera Gai, Dia di Betico, Fort Zoutman, we gingen overal heen. In het begin snapte ik sommige dingen niet helemaal, vooral Dera Gai en de *pagara* vond ik een beetje apart. Maar door de jaren heen ben ik het meer gaan begrijpen en

[71] Vertaling: Ik ben net als de WEMA, ik ben er om te blijven. De WEMA is een bouwmarkt op Aruba en hun slogan luidt: *Nos a bin pa keda!* – we zijn gekomen om te blijven.
[72] Enseñansa pa Empleo is een soort volksuniversiteit die cursussen aanbiedt op verschillende gebieden en verschillende niveau's. Veel immigranten maken gebruik van de cursussen Papiaments die op instapniveau worden gegeven.

waarderen. Los van mijn man ben ik ook actief in de Arubaanse samenleving. Ik doe veel mee aan goede doelen en inzamelingsacties en deed lange tijd aan *tai chi*.

Mijn man en ik helpen ook ieder jaar in de organisatie van het Aruba Symphony Festival, een groot muziekfestival waar muzikanten van verschillende landen naar Aruba komen om concerten te geven. Veel van de muzikanten komen uit Latijns-Amerika.

Door ons leeftijdsverschil werden we soms wel raar aangekeken, maar ik vind het belangrijk om je aan te passen als je ergens naartoe gaat.[73] Toen ik hier kwam, zei ik tegen mijn man: 'Ik ben net als WEMA, ik ben er om te blijven!' Mensen zien vooral het negatieve van migranten, dus je moet je best doen om positief over te komen. Vooral daarom vind ik het belangrijk om me aan te passen. Als ik ergens naartoe ga, spreek ik altijd Papiaments. Mensen horen mijn accent en gaan over in het Spaans, maar ik blijf Papiaments met ze praten. Ik heb discriminatie meegemaakt, maar ben over het algemeen welkom ontvangen. Ik voel me zowel Arubaanse als Venezolaanse. Je moet integreren maar ook trots behouden voor waar je vandaan komt.

De Latijns-Amerikaanse cultuur is goed te merken op Aruba. Ik vind Gaita bijvoorbeeld erg lijken op sommige Venezolaanse muziek, dat zal vast beïnvloed zijn door de migranten. Je ziet ook veel Latijns-Amerikaanse winkels, elk evenement op Aruba is beïnvloed door Latino's. En Don Jacinto zit vol met Arubanen![74] Arubanen integreren ook in de Latino cultuur."

<u>T. R.</u>

"*Ora mi scucha 'Abo so' di Padu del Caribe, mi por cuminsa yora dibiaha*"[75]

Geboren: 1968, Colombia

Naar Aruba gekomen: 1989

"Ik ben in Colombia geboren, maar mijn familie is kort daarop naar Venezuela gegaan. Ik zie mezelf ook meer als Venezolaan dan als Colombiaan. We gingen in Maracaibo wonen, en sindsdien gingen we in vakanties vaak met de ferry naar Aruba.[76] Zo heb ik mijn man ontmoet,

---

[73] M.H. is 30 jaar jonger dan haar man. Zie de beschrijving van de *mamasita* hierboven.

[74] Don Jacinto is een Colombiaans restaurant.

[75] Vertaling: Als ik "Abo so" van Padu del Caribe hoor, kan ik zomaar gaan huilen. Padu del Caribe is een van de bekendste Arubaanse artiesten en een van de componisten van het Arubaanse volkslied.

[76] Tussen 1973 en 1988 voer een passagiersferry tussen Aruba, Curaçao en het Paraguaná schiereiland in Venezuela. Zo gingen toeristen heen en weer tussen de eilanden en het vaste land. De ferry is gestopt omdat de dienst niet meer rendabel was. "Ferry Almirante Luis Brion staakt vaarten," *Amigoe* 12-07-1989. Via: delpher.nl.

hij woonde toen op Isla Margarita en was toen ook op Aruba voor vakantie. Op Isla Margarita ging het economisch achteruit en het werd moeilijker voor hem om rond te komen, dus zijn we na ons huwelijk samen naar Aruba gegaan. Mijn man was ondernemer en we zijn een bedrijf begonnen op Aruba. Al onze kinderen zijn ook hier geboren. Toen was het hier echt een *mondi*, leeg en stil. Langzaamaan kwamen er meer hotels en meer immigranten waardoor Aruba voller werd.

"Je ziet de Latino-cultuur hier ook duidelijk terug. De Latijns-Amerikaanse invloed op muziek en dans op Aruba, maar ook in restaurants en kapperszaken, is groot, echt heel groot. Vooral de afgelopen 10 jaar is het sterk toegenomen. Sommige Latino's willen zich ook niet aanpassen. Veel mensen hier spreken toch wel Spaans, dus voelen velen niet de behoefte om Papiaments te leren. Terwijl Enseñansa pa Empleo zulke goede cursussen aanbiedt.

"In het begin was de integratie wel moeilijk. Veel Arubaanse groepen waren vrij gesloten. Ik ben een heel sociaal persoon, maar het lukte me niet om er tussen te komen, terwijl ik wel Papiaments sprak. Ik vind het belangrijk om de taal te spreken en te integreren, vooral omdat mijn man en ik onze eigen zaak hebben. Maar toch is het me nooit echt gelukt om Arubaanse vrienden te maken. Via mijn man of mijn schoonzus heb ik wel veel Arubanen ontmoet, maar de meeste van mijn eigen vriendinnen zijn ook Colombianen of Venezolanen.

"Toch ben ik dol op Aruba en de Arubanen. De regionaliteit spreekt me heel erg aan, mensen hebben hier altijd wat te vieren. In Venezuela vieren we wel onze onafhankelijkheid, maar hier wordt meer gevierd. En uitbundiger! De verkiezingen tijdens carnaval bijvoorbeeld, iedereen is aan het springen en het dansen tijdens hun optreden. Als je naar een Venezolaanse *missverkiezing* kijkt, is dat heel anders. Daar is het veel rustiger en volgens strakke protocollen.

"Ik voel mezelf ook zeker Arubaanse. Het grootste deel van mijn leven heb ik hier doorgebracht. Toen mijn kinderen hun universiteitsdiploma haalden in Orlando, stopte ik de Arubaanse vlag als eerste in mijn koffer! Tijdens *Dia di himno y bandera* kleed ik me in de kleuren van de vlag. En als ik 'Abo so' van Padu del Caribe hoor, kan ik zomaar gaan huilen! Ik hou van Aruba alsof het mijn eigen eiland is."

M. C.

"*Ora mi ta na Colombia mi por contesta tur pregunta tocante Aruba!*"[77]

Geboren: 1977, Colombia

[77] Vertaling: Als ik in Colombia ben, kan ik alle vragen over Aruba beantwoorden!

Naar Aruba gekomen: 2004

"Voordat ik op Aruba kwam wonen, had ik er al over gehoord en was ik er al eens op vakantie geweest. Ik kom uit Riohacha en op de middelbare school werd er al wel gesproken over Aruba.[78] Mensen zeiden dat het een eiland was waar iedereen vier talen sprak! Ik had hier ook familie wonen, een tante en twee ooms.

In Colombia was mijn familie niet arm, we zaten aan de onderkant van de middenklasse. *Medio-abajo*, zeggen we in Colombia. Mijn moeder was alleenstaand met drie kinderen en ze had niet genoeg geld om ons naar de universiteit te sturen. Op Aruba ben ik snel gaan werken bij Moneygram, een bedrijf waar je geld kan opsturen naar het buitenland. Daarna ben ik voor Avianca gaan werken bij het vliegveld. Veel van mijn collega's waren ook Latino's, dus ik ben altijd veel Spaans blijven spreken.

"Ik heb zelf nooit met discriminatie te maken gehad. Pas in de afgelopen paar jaar ben ik erachter gekomen dat het veel voorkomt. 'Altijd die Latino's', hoor je dan. Ik denk ik dat gewoon geluk heb gehad, maar ik vind het ook belangrijk om te integreren. In de eerste paar jaar dat ik hier woonde, sprak ik weinig Papiaments. Ik had vooral collega's die ook uit Latijns-Amerika kwamen en veel Arubanen spraken ook Spaans tegen me wanneer ze mijn accent hoorden. Nu doe ik meer mijn best om te integreren en ga ik ook wel naar Arubaanse culturele dagen – niet heel vaak hoor. Ik ben ook bezig met het aanvragen van een Nederlands paspoort. Ik volg cursussen Engels en Nederlands bij Enseñansa pa Empleo. Daarnaast heb ik weinig ondersteuning vanuit de politiek gekregen om te integreren. De overheid kan wat meer doen, misschien kunnen ze een evenement organiseren waar mensen uit verschillende culturen samenkomen, ofzo. Maar als ik in Colombia ben, kan ik alle vragen over Aruba beantwoorden!

De cultuur op Aruba lijkt best wel op die van Riohacha. Mensen zijn open en ze houden van vallenato en bachata. Net als dat Latino's integreren op Aruba, integreren Arubanen met de onze cultuur. Ik merk het ook op mijn werk, veel van mijn Arubaanse collega's zijn dol op Colombiaans eten en bachata. Zo leren we van elkaar."

J. S.

"*Aruba ta promociona cu e ta multicultural, pero e por haci mas*"[79]

[78] Riohacha is de hoofdstad van het Colombiaanse departement La Guajira.
[79] Vertaling: Aruba zegt altijd dat het multicultureel is, maar er kan meer gedaan worden.

Geboren: 1982, Colombia
Naar Aruba gekomen: 2006

"Mijn moeder is in 1994 al naar Aruba gekomen om te werken. Nadat ik af was gestudeerd in Baranquilla, kwam ik ook naar Aruba.[80] Het idee was eerst om wat geld te sparen en daarna weer terug te gaan om zelf iets te beginnen. De economische situatie in Colombia was toen best slecht en uiteindelijk had ik had het naar mijn zin op Aruba, dus ik besloot te blijven. In het begin vond ik het niet zo leuk hier en had ik heimwee. Mijn eerste baan was in de keuken van een Taco Bell restaurant. Ik had daarvoor nog nooit in een keuken gewerkt! Daarna ging ik werken bij de Palm Island, toen in een kledingwinkel, toen bij een reisbureau, en mijn laatste baan was bij Avianca op het vliegveld. Nu ben ik getrouwd en heb ik twee kleine kinderen, haha!

Bij het vliegveld heb ik veel discriminatie tegen Latino's gezien. Mensen die werken bij immigratie en douaniers hadden vooroordelen en waren racistisch tegen mensen uit Zuid-Amerika. Tegen mensen uit de Verenigde Staten deden ze nooit zo. Mensen zeiden soms ook tegen me dat ik vast in de Chinese bars zou werken. Eerst wist ik niet wat ze bedoelden, maar ze dachten vast dat dat is wat Latino meisjes doen op Aruba.[81] Er heerst een stigma over Latino's hier. Toch heb ik veel Arubaanse vrienden gemaakt. Ik sprak ook vrij snel Papiaments en ging naar Enseñansa pa Empleo voor Nederlandse les.

Ik identificeer me wel met sommige onderdelen van Aruba, anderen wat minder. Met het eten heb ik bijvoorbeeld geen band. Ik was ook al volwassen toen ik hierheen ging, dat speelt ook een rol. Soms als ik vrij had op Dia di Himno y Bandera en dat soort dagen, ging ik met mijn man rijden op zijn motor. Verder gingen we weinig naar nationale feestdagen, ik moest vaak werken. Maar als ik het volkslied hoor, voelt het wel alsof ik hier vandaan kom.

De Latino-invloed merk je hier heel sterk. Restaurants, muziek op de radio, en zelfs de manier waarop vrouwen zich kleden en opmaken. Wij Latino's houden ervan om ons op te maken, er mooi uit te zien en dat soort dingen, dat zie je bij Arubaanse meisjes de laatste tijd ook veel meer. Ik weet niet of het door ons komt, maar ik denk wel dat we er invloed op hebben. En overal waar je naartoe gaat, spreken ze Spaans. Misschien niet bij dingen van de overheid, maar verder overal. Ook als je begint met Papiaments praten, reageren veel mensen in het

---

[80] Baranquilla ligt aan de noordkust van Colombia en is de hoofdstad van het departement Atlántico.
[81] De respondent doelt hiermee op de notie dat Latijns-Amerikaanse (jonge) vrouwen voornamelijk als sekswerker gaan werken. Zie in dit kader ook het stereotype van de *mamasita* en de foto's van de nachtclubs in San Nicolas in de bijlage.

Spaans. Dat maakt het voor velen wel moeilijk om Papiaments te leren. Maar zo leren veel Arubanen wel Spaans!

Er wordt weinig gedaan om integratie te helpen. Zowel sociale als culturele integratie. Ik ben wel naar Enseñansa pa Empleo lessen geweest, maar verder niets. Ik ben vooral op een informele manier geïntegreerd, via vriendinnen en werk. Toen ik op de universiteit zat in Baranquilla, organiseerde ik een keer een cultureel festival. Allemaal verschillende mensen kwamen erop af, er was muziek en eten uit verschillende landen en regio's, dat was erg leuk. Zo leer je elkaar kennen. Het zou goed zijn als zoiets elk jaar op Aruba ook wordt georganiseerd, denk ik. Aruba zegt altijd dat het multicultureel is, maar er kan meer gedaan worden."

<u>R. Z.</u>

"*Na Aruba tur hende kier papia Spaño cu bo, esey ta algo bunita, pero e no ta yudami*"[82]

Geboren: 1972, Venezuela
Naar Aruba gekomen: 2015

"In Venezuela hadden mijn vrouw en ik goede banen als ingenieurs. We behoorden tot de middenklasse en het leven was stabiel, we hadden een huis, een auto. Maar na twintig jaar hard werken zagen we dat alles snel achteruitging in Venezuela. We bekeken de situatie en het was duidelijk dat we in de problemen zouden raken als we zouden blijven. Toen besloten we naar Aruba te gaan en een eigen zaak te beginnen, we zouden een restaurant overnemen. Dit was een uitdaging voor ons, we wisten niets van Aruba en hadden ook geen ervaring met restaurants. Het werk is zwaar en de economische situatie op Aruba is er ook op achteruit gegaan de laatste jaren, kijk maar naar de winkelstraat, de *caya grandi*, er lopen steeds minder mensen.

"Ons eerste bedrijf ging mis, het was een bakkerszaak. We hadden problemen met de bedrijfspartner. Toen was Coco Plum in de Main Street te koop en besloten we het over te nemen. Toen wist ik de geschiedenis van deze zaak nog niet, toen de *caya grandi* nog echt *grandi* was, stonden hier lange rijen voor de deur. In januari 2016 zijn we hier begonnen, de vorige eigenaar bleef nog een aantal maanden bij ons om de overname soepel te laten verlopen

[82] Vertaling: Op Aruba willen mensen graag Spaans tegen je praten als ze weten dat je een Latino bent, dat is mooi om te zien, maar het helpt mij niet.

en om de cultuur van het restaurant te behouden. In het begin was het moeilijk, er was toen veel discriminatie tegen Venezolanen. Toen wij begonnen kwamen er heel veel Venezolanen naar Aruba en die hadden een slecht imago, dus ik snapte waar het vandaan kwam. In de eerste paar maanden hebben we daarom veel afwijzingen gehad van klanten toen ze erachter kwamen dat we Venezolanen zijn. Maar de oude eigenaar zei tegen de klanten dat we goede mensen zijn, en dit hebben we zelf ook laten zien. Nu zegt niemand er meer wat over.

"Tegen de vorige eigenaar heb ik gezegd: 'praat alleen maar Papiaments met me'. Ik wilde niets in het Spaans horen. Op Aruba willen mensen graag Spaans tegen je praten als ze weten dat je een Latino bent, dat is mooi om te zien, maar het helpt mij niet. Ik wilde heel graag Papiaments leren. Ik las elke dag de *Diario* en sprak met iedereen in het Papiaments, zelfs op WhatsApp. En ik zeg tegen mijn vrienden: 'als ik iets fout zeg, zeg het me meteen'. Ik heb hier geen enkele cursus gevolgd, ik praat gewoon zonder bang te zijn om fouten te maken. Maar ik merk dat veel Arubanen zelf niet weten hoe je woorden schrijft! Dat maakt het wel moeilijker.

"We zijn dus goed opgenomen in de Arubaanse samenleving. Dit duurde wel even want in ons eerste jaar hier hadden we heel veel stress. Het eerste restaurant ging mis en we hadden het heel druk, we leefden afgesloten. We wisten niet eens wie Betico Croes was! Maar na het eerste jaar ging het al snel beter, sindsdien zijn we elk jaar naar carnaval gegaan. Vorig jaar hadden we zelfs onze eigen kavel gehuurd bij de grote parade. Op Dia di Betico en Dia di Himno y Bandera gaan we op stap en dragen we de kleuren van de vlag. We zijn geïntegreerd, *ful ful*. Zowel cultureel als sociaal. Het helpt ook dat we kinderen hebben die hier naar school gaan, ze voelen zich Arubaans en spreken alle talen. Ze voelen zich Arubaan, maar weten ook dat ze van Venezolaanse afkomst zijn.

"Aruba lijkt ook wel op Venezuela in bepaalde opzichten, maar ik vind het ook heel anders. Hier is het allemaal gewoon zo veel kleiner dan in Venezuela, je kent hier snel heel veel mensen en ze zijn hier wat uitbundiger. We hebben het naar onze zin hier, het is stabiel, rustig, vertrouwd. Je kan overal naartoe waar je wilt zonder bang te zijn om overvallen te worden.

"Soms mis ik Venezuela wel, het blijft toch mijn thuisland. Ik mis de warmte van de familie en mijn vrienden. Hier hebben we ook veel vrienden, maar in Venezuela ken ik mensen met wie ik al omga toen ik jong was. Maar het belangrijkste is om ergens te zijn waar je je goed voelt, waar je op je gemak kan zijn. In het weekend kan ik wakker worden, een *pastechi* halen en een kratje bier, en met mijn gezin en vrienden naar het strand gaan, heerlijk!"

W. T.

"*Tin hopi discriminacion kinan, ya mi a custumbra cu'ne pero e ta keda fastioso*"[83]

Geboren: 1979, Dominicaanse Republiek
Naar Aruba gekomen: 1989

"Mijn ouders waren in 1987 al hierheen gekomen. Onze situatie in de Dominicaanse Republiek was niet heel goed, en een tante van mij woonde hier al, dus zijn ze verhuist. Mijn ouders wilden hier werk zoeken en er economisch op vooruit gaan. Ik kwam hier op mijn tiende en het was niet makkelijk. Op school noemden ze me *sandom* en werd ik geplaagd omdat ik uit de Dominicaanse Republiek kwam.[84] Dat gebeurt hier nog steeds, ik ben eraan gewend geraakt maar het blijft vervelend. Integratie ging in het begin wel moeilijk maar uiteindelijk ging het wel, hoewel ik nog steeds heimwee heb. Nog steeds ga ik vaak terug op vakantie en als ik de kans had gehad om weer in de Dominicaanse Republiek te wonen, had ik dat gedaan.

"De cultuur hier is anders. Mensen leven veel meer binnen, in hun huis. Ze zijn hier meer gesloten dan in de Dominicaanse Republiek. Daar zijn mensen open en is iedereen heel vriendelijk met elkaar. De cultuur en de feesten zijn ook anders. Geografisch gezien behoort Aruba bij Latijns-Amerika, maar in cultureel opzicht is het heel anders. Natuurlijk hebben immigranten hun cultuur meegebracht, dat merk je wel, maar het blijft echt anders. De Dominicaanse groep is groot hier, er komen al jaren Dominicanen naar Aruba, al vanaf de tijd van Trujillo.[85]

"Maar ik ben er ook wel aan gewend om hier te zijn, je past je toch aan. Ik woon nu al bijna 31 jaar op Aruba en ga naar alle nationale feestdagen. Daar identificeer ik me ook mee, het voelt niet als iets van buitenaf. Ondanks dat ik Dominicaanse wortels heb, zie ik mezelf als Arubaan. Veel Arubanen zien mij wel als buitenlander en dat zal zo blijven. Ik heb daar ook geen problemen mee, ik *ben* ook Dominicaan.

"Bij de integratie ben je op jezelf aangewezen, de overheid helpt weinig. Ze mogen wel wat meer doen voor immigranten hier op het eiland. Je kan bijvoorbeeld geen uitkering krijgen als je geen Nederlands paspoort hebt, dat is niet eerlijk.

"Toen ik hier kwam, was er wel een Dominicaanse club, maar die deed weinig en mijn familie ging er niet heen. Nu ben ik zelf voorzitter van de *Sociedad Dominacana Aruba*. We

[83] Vertaling: Er is hier veel discriminatie, ik ben er al aan gewend geraakt maar het blijft vervelend.
[84] *Sandom* is een scheldwoord voor mensen uit de Dominicaanse Republiek. Afgeleid van *Santo Domingo*, zowel de hoofdstad als een andere benaming voor de Dominicaanse Republiek.
[85] Rafael Trujillo was de dictator van de Dominicaanse Republiek tussen 1930 en 1961.

zamelen geld in voor begrafenissen en in de Covid periode hebben we mensen geholpen met voedselpakketten. Ook organiseren we sociale en informatieve avonden voor de leden, en geven we cursussen Papiaments. Er komen ook Arubanen af op onze evenementen, zoals naar onze onafhankelijkheidsviering. Dit helpt ook met de integratie voor beide kanten.”

J. C. C.

“*Mi por bai vakantie na Peru, pero semper mi ta contento di bin bek*”[86]

Geboren: 1975, Peru
Naar Aruba gekomen: 1992

“Ik ben op mijn zeventiende naar Aruba gekomen. Mijn moeder woonde hier al samen met een van mijn broers, en ze wilden graag dat ik bij ze kwam wonen. In Peru was de situatie stabiel, maar toch besloot mijn moeder om weg te gaan. Eerst ging ze naar Venezuela, en van daar naar Aruba. Ik ben zelf niet voor werk gekomen. Mijn moeder wilde dat ik doorging met studeren, maar toen bleek dat de enige mogelijkheid was dat ik in de eerste klas van de MAVO zou beginnen. Ik was al 17 dus dat vonden we geen goed idee, en daarom besloot ik te gaan werken. Ik ben toen in de bouw gaan werken, dat was mijn eerste werkvergunning.

“In het begin was het natuurlijk moeilijk. Ik liet al mijn familie in Peru achter, mijn vader, mijn kleine broertje, mijn vrienden. Ik sprak in het begin geen Papiaments en ik vond de cultuur heel anders. Ik kom uit een hele drukke wijk in Lima, daar zijn er altijd veel mensen op straat en maak je altijd een praatje met je buren. Toen ik hier net kwam, waren mijn buren 800 meter verderop! In het begin vond ik de mensen hier meer gesloten. Gelukkig had ik hier ook al familie wonen en heb ik snel Papiaments geleerd. Ik ontmoette snel mensen en kon makkelijk met ze omgaan. Het hielp ook dat ik altijd veel voetbal heb gespeeld bij verschillende teams. Daar heb ik veel mensen leren kennen en goede vriendschappen gesloten, mijn Papiaments werd er ook beter van. Arubanen waarderen het als ze zien dat je je best doet om hun taal te leren. Het helpt ook dat Papiaments lijkt op Spaans, ik denk dat daarom Latino’s makkelijk integreren. Het is meer Latijns-Amerikaans dan Nederlands hier.

“Ik voel me hier gewoon thuis. Ik heb het grootste deel van mijn leven hier gewoond en heb hier mijn gezin en veel familie. Mijn moeder en haar man, mijn broers en hun vrouwen, enzovoorts. Mijn kinderen gaan hier naar school, ze zijn hier geboren en opgegroeid. Met de

[86] Vertaling: Ik ga soms nog wel naar Peru op vakantie, maar ben altijd blij als we hier terugkomen.

kinderen gaan we ook wel naar Dia di Himno y Bandera en dat soort dingen. Carnaval gaan we niet heen omdat we Christenen zijn. Ik hou van Aruba, het is rustig en ik voel me er goed. Ik ga soms nog wel naar Peru op vakantie, maar ben altijd blij als we hier terugkomen."

V. C.

> "*Veel Arubanen zouden beledigd zijn als ik zeg dat Aruba bij Latijns-Amerika hoort, maar de invloed is erg sterk*"[87]

Geboren: 1953, Venezuela
Naar Aruba gekomen: 1979

"Voordat ik naar Aruba verhuisde, was ik er al een paar keer op vakantie geweest. Veel Venezolanen deden dat. In 1976 ben ik hier gekomen om kerst en oud en nieuw te vieren, in die vakantie heb ik mijn man ontmoet, hij is een Arubaan. Drie jaar nadat ik hem had ontmoet zijn we getrouwd en naar Aruba gegaan. Vier jaar nadat ik hier kwam zijn we weggegaan en hebben we in Florida, Maracaibo en in Nederland gewoond. In 2005 zijn we hier weer teruggekomen en sindsdien zijn we ook niet meer weggegaan.

"Toen ik hier voor het eerst kwam wonen ben ik goed ontvangen door mijn schoonouders en de Arubaanse vrienden van mijn man. Het was ook niet een grote overgang, Aruba lijkt best veel op Venezuela. Ik zie het als een soort *melange* van Caraïbische culturen en Latijns-Amerikaanse culturen. Veel Arubanen zouden beledigd zijn als ik zeg dat Aruba bij Latijns-Amerika hoort, maar de invloed is erg sterk. Dit was ook al zo toen ik hierheen kwam, ook toen er weinig immigranten waren. Je merkt dat aan alles, er wordt overal veel Spaans gesproken en het Papiaments neemt ook veel Spaanse woorden over. Het is mooi dat Aruba invloeden heeft van verschillende delen van de wereld, maar het moet niet zo zijn dat de lokale taal niet meer wordt gesproken.

"In het begin merkte ik niks van discriminatie; volgens mij is dat pas gekomen toen er steeds grotere groepen immigranten naar Aruba kwamen. Misschien waren de Arubanen bang dat Latino's hun banen gingen afpakken of zoiets. Ik zie nu wel dat migranten slecht worden behandeld, maar dat is anders dan vroeger.

"Ik zie mezelf nu als een mix van alles. Ik heb op veel verschillende plekken gewoond en overal zie ik dingen die ik leuk vind en dingen die ik minder leuk vind. Overal hecht ik me

[87] Dit citaat is in het Nederlands omdat het gesprek niet is gevoerd in het Papiaments.

aan bepaalde dingen en aan andere dingen niet. In Venezuela bijvoorbeeld kon je gewoon onaangekondigd bij vrienden langsgaan. Op Aruba is dat minder gebruikelijk, nu bel ik altijd van tevoren of het goed uitkomt. Ik ga ook niet meer zoveel naar culturele evenementen, die tijd is voorbij voor mij. Vroeger gingen we naar alles toe, maar het is nu veranderd. We kennen de belangrijke feestdagen, weten wat het is en we hebben er respect voor, maar we gaan er niet meer de deur voor uit."

Uit de gevoerde gesprekken kunnen een aantal algemeenheden gedestilleerd worden over de volgende onderwerpen: Latijns-Amerikaanse migratie naar Aruba, hun sociale integratie in de Arubaanse samenleving, en de culturele invloed hiervan. Door een thematische analyse van de interviews te doen, komen een aantal patronen naar boven. De regelmatigheden die hier worden geobserveerd gelden enkel voor de door mij geïnterviewde groep. Omdat deze groep relatief klein is, is het verzadigingspunt, d.w.z. het moment waarop het houden van nieuwe interviews geen nieuwe informatie op zal leveren, niet bereikt.[88] Het kan dus zo zijn dat er een ander beeld kan worden geschetst na honderd nieuwe interviews. Een van de doelen van dit onderzoek is dus ook om het aanwezige etnografische materiaal in kaart te brengen – te *mappen* – in de hoop dat dit een basis vormt voor nieuw onderzoek naar de invloed van Latijns-Amerika op Aruba en de andere ABC-eilanden. Desalniettemin kunnen over mijn respondenten de volgende conclusies worden getrokken.

De meeste Latijns-Amerikaanse migranten voelen zich thuis op Aruba. Dit geldt zowel voor migranten die hier al decennia zijn als voor de meest recente migranten.[89] Veel zien de rust, veiligheid en overzichtelijkheid van leven op Aruba als redenen om te blijven en zien het als een bijdrage aan hun levenskwaliteit. Dit geldt vooral voor migranten die afkomstig zijn uit grote steden als Bogota of Maracaibo.

Daarnaast identificeren veel migranten zich met Arubaans cultureel erfgoed. Ze gaan bijvoorbeeld naar de viering van nationale feestdagen of doen mee aan Carnaval. Veel gaven aan dat het hebben van kinderen de culturele integratie bevordert; op school wordt aandacht besteed aan Arubaanse cultuur nationale feestdagen waardoor de ouders er ook aandacht aan besteden.

---

[88] Ben Baarda e.a. *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2013), 42.

[89] De respondent die hier het langste is, kwam hier in 1952; degene die hier het kortste is, kwam in 2015 naar Aruba.

Het snelle "thuis voelen" van Latijns-Amerikaanse migranten op Aruba is voor velen te wijten aan de culturele overeenkomsten. Een aantal van mijn respondenten gaven aan dat ze het haast niet door hadden dat ze in een ander land waren gaan wonen. "Cultureel gezien was de verandering niet groot," vertelde een Venezolaanse vrouw me, "we lijken veel op elkaar, het zit hier vol met mensen zoals ik." Deze culturele gelijkenis uit zich volgens mijn respondenten door alledaagse gewoontes, eetcultuur en taal.[90] Niet alleen lijkt het Papiaments veel op het Spaans, ook zijn veel Arubanen bereid om Spaans te praten met Spaanssprekenden. Aruba is dus voor sommigen haast niet te onderscheiden van landen in Latijns-Amerika; Aruba is geïntegreerd met zijn immigrantenbevolking. Zodoende ervaren veel immigranten dat ze zelf bijdragen aan de Latijns-Amerikaanse invloed op Aruba en dat deze er tegelijkertijd al was voordat zij kwamen. Ook hier is de culturele invloed van Latijns-Amerika *always already there* en wordt het dagelijks versterkt.

Hoewel de meeste van mijn respondenten zich identificeren met de Arubaanse samenleving en haar cultureel erfgoed, wordt dit niet altijd zo gezien door de Arubaanse bevolking zonder migratieachtergrond. Mijn respondenten waren zich hier bewust van; velen gaven aan dat ze altijd gezien zullen worden als buitenlanders. Deze discrepantie is typisch voor de ervaring van migratie en kan leiden tot "*a powerful transnationalism as well as a tragic rootlessness.*"[91] In het kader van *a tragic rootlessness* gaven veel van mijn respondenten aan dat ze bang zijn dat hun kinderen zich niet zullen identificeren met hun land van herkomst en missen veel migranten het sterke gemeenschapsgevoel van hun thuisland. Toch gaven mijn respondenten in de meeste gevallen meer blijk van *a powerful transnationalism*; ze voelen zich thuis op Aruba maar blijven zich ook verbonden voelen met waar ze vandaan komen, hoewel de meesten er niet meer willen wonen.

Een ander thema wat vaak aan bod kwam, was de rol van de Arubaanse overheid in de integratie van immigranten. Deze rol is erg passief en haast compleet afwezig; er is geen integratiebeleid en nauwelijks overheidsinstellingen die migranten kunnen helpen. Veel respondenten gaven wel aan dat ze gebruik hebben gemaakt van de cursussen van Enseñansa pa Empleo, maar verder was er weinig blijk van overheidsinvloed in dit gebied. De meningen van mijn respondenten waren ook verdeeld over de rol die de overheid in zou moeten nemen t.o.v. integratie en culturele uitwisseling. Sommigen vonden dat de overheid het goed deed

[90] De fotoreportage in de bijlage ondersteunt deze opmerkingen: een groot deel van de Latijns-Amerikaanse aanwezigheid in het Arubaanse straatbeeld bestaat uit eetgelegenheden. Daarnaast maken veel zaken op een vanzelfsprekende manier reclame voor zichzelf in het Spaans.

[91] Connell, "Migration," 273.

door niks te doen, terwijl anderen graag een actievere rol zouden zien. In ieder geval is het duidelijk geworden op basis van deze interviews dat de Arubaanse overheid weinig tijd en moeite besteedt aan sociale en culturele integratie van Latijns-Amerikaanse immigranten.

Culturele invloed van Latijns-Amerikaanse migranten volgens cultuurprofessionals

In deze sectie komen professionals en experts op het gebied van Arubaans cultureel erfgoed aan het woord. Zij geven vanuit hun positie hun mening over de rol van Latijns-Amerikaanse invloeden op het Arubaanse culturele landschap. Voor dit onderzoek is met tien *cultural practitioners and experts* gepraat. Niet iedereen komt hier aan het woord, maar hun perspectief en mening draagt bij aan de conclusie van dit deel. Naast de hier genoemde hoogleraar, radiomaker, dansdocent en kunst *mediator*, zijn het:

- Een muziekdocent;
- Een *community organizer* in een wijk met een sterk Latijns-Amerikaans verleden;
- Drie curatoren, zowel van historische als kunstzinnige exposities;
- Een documentairemaakster.

<u>De Hoogleraar</u>

> "*Hedendaagse Arubaanse schrijvers zijn thematisch en stilistisch zeer beïnvloed door Latijns-Amerika*"

"Al in de jaren 30 en 40 was er culturele invloed op Aruba vanuit Latijns-Amerika. Mensen zoals de Dominicanen Jose Ramon Vicioso en Eduardo Curet met een heleboel anderen waren actief in de Sociedad Bolivariana. Ze bemoeiden zich vanuit daar ook actief met de Arubaanse cultuur; Vicioso heeft een stuk of negen boeken geschreven met veel gedichten over Aruba en Curet droeg heel veel voor. Er werd toen veel voorgedragen in typische Latijnse voordrachtkunst. Vanaf het einde van de 19e eeuw was het Spaans de dominante cultuur-taal; als het om hoge cultuur ging, was het Spaans. Maar toen de Lago kwam, werd Aruba sterk verengelst, en met name na de Tweede Wereldoorlog kwam Papiaments veel meer op.

"De huidige migranten laten veel minder cultuur na in de gemeenschap van Aruba. Er zijn weinig publicaties en presentaties van Latijns-Amerikaanse migranten. Er zijn wel veel cafés en restaurants en dergelijke, maar die zijn veel meer naar binnen gericht. Die zijn een veel sterkere gemeenschap op zichzelf en treden minder naar buiten.

"Toch zie je in hedendaagse Arubaanse literatuur veel Latijns-Amerikaanse invloeden. Arubaanse schrijvers zoals Joe Fortin en Jossy Tromp zijn thematisch en stilistisch zeer

beïnvloed door Latijns-Amerika, nog sterker dan de Caraïbische invloed op hun werk. Je leest er García Márquez en Borges in terug. Als Arubaanse schrijver zuig je daar veel van op.

"Naast mijn eigen veld zie ik veel Latijns-Amerikaanse invloeden op Aruba. Eetcultuur bijvoorbeeld, of muziek. Elke Arubaan kan nu een mariachi zingen. Aruba is haast meer Latijns-Amerikaans dan Caraïbisch. Heel veel mensen hebben bijvoorbeeld in Venezuela gewoond, hebben daar familie, of hebben voorouders die er vandaan komen."

<u>De Radiomaker</u>

"*De invloed vanuit Latijns-Amerika is keihard hier op het eiland*."

"Ons radiostation was de eerste van Aruba. Op 20 maart 1954 heeft mijn vader het samen met mijn oom opgericht. Toen was een radiostation nog een nieuw concept op Aruba, men was er nog niet aan gewend. Ik ben er zelf in 1975 mee begonnen, toen mijn vader het niet meer aan kon. 19 juni 2013 stopten we ermee, we hebben net de 60 jaar niet gehaald. We hebben altijd een breed publiek gehad, maar we richtten ons op de meer opgeleide mensen. We zijn er mee opgehouden omdat we niet de sensatiejournalistiek in wilden. Er zijn teveel radiozenders op Aruba, en als je jezelf wil onderscheiden, moet je de sensatie op zoeken. En wij waren de *high standard*, dus dat wilden we niet.

"Vanaf het begin hadden we een breed muziekaanbod. Lokaal, Latijns-Amerikaans, klassiek, instrumenteel. We hadden ook veel nieuws, zowel lokaal als internationaal, in het Engels, Spaans en Portugees en later ook in het Nederlands. Vanaf het begin was er natuurlijk Latijns-Amerikaanse invloed. We richtten ons op een zo breed mogelijk publiek, en wat is de Arubaanse bevolking? Die bestaat voor een deel uit Latino's. In die tijd draaiden we rumba, cha cha cha, bolero, guaguanco, noem maar op. Cubaanse muziek was toen erg groot, en Cuba was lange tijd ook invloedrijk op Aruba. Later draaiden we ook cumbia, salsa, merengue en bachata. We hebben wel altijd lokale muziek gedragen, Latijns-Amerikaanse muziek was secundair.

"De invloed vanuit Latijns-Amerika is keihard hier op het eiland. Je *woont* in Latijns-Amerika. Veel Latijns-Amerikaanse muziek op Aruba komt uit Cuba en Santo Domingo, de muziek daar is top. Arubaanse bands hebben ook vaak Dominicaanse muziek als ritmische basis. De cumbia uit Colombia is hier ook heel erg geliefd. Venezuela was vooral op het gebied van klassieke muziek op erg hoog niveau. Dat is het nog steeds. De klassieke Venezolaanse walz is hoog aangeschreven, en ze hebben orkesten waar je niet tegenop kan. Die komen soms

nog steeds hier naar Aruba. We zitten hier gewoon in *Latinoamerica* en de lokale muziek wordt steeds minder. Wij namen het op en draaiden het, maar dat ligt nu al jaren plat.

"Er is alleen geen beleid voor Arubaanse cultuur. Het is een kostenpost, en is Aruba financieel daadkrachtig genoeg om dat te dragen? Ik dacht het niet. Het levert geen geld op. Er is geen geld voor Cas di Cultura, er is geen geld om dansscholen te helpen. Wil je je cultuur handhaven, dan moet je beleid hebben. Maar voor je beleid wilt hebben, moet je je taal beheersen. Niemand in de media beheerst het Papiaments. Ze maken basisfouten! Ben ik pessimistisch of realistisch? Ik ben in elk geval niet positief over de stand van zaken op Aruba."

<u>De Dansdocent</u>

> "*Tijdens mijn studie in Nederland werd ik gevraagd naar onze Arubaanse folkloristische dansen, en ik stond met een mond vol tanden.*"

"Toen ik in 1968 mijn dansopleiding in Nederland af had, gaf ik dansles bij verschillende scholen op Aruba. In 1975 was ik een van de oprichters van Stimadanza en in 1996 heb ik mijn eigen dansschool opgericht.

"Tijdens mijn studie werd ik gevraagd over onze Arubaanse folkloristische dansen, en ik stond met een mond vol tanden. Ik kon geen antwoord geven omdat ik het niet wist. Wat ik op Aruba op *Radio Caracas Televisión* zag toen ik klein was, waren Venezolaanse folkloristische dansen. Mijn eerste choreografie tijdens de kerstviering van mijn dansopleiding was een *Joropo Venezolano*. Maar daarna ben ik tijdens Antilliaanse feesten in Nederland bekend geraakt met Antilliaanse dansen, zoals wals, tumba en danza. Toen heb ik een dansgroep opgericht om deze op feesten te dansen. We dansten zelfs samba, merengue en mambo!

"Toen ik terugkwam op Aruba ben ik ons eigen cultureel erfgoed meer gaan onderzoeken en kwam ik in aanraking met mensen die traditionele dansen dansten. In mijn eigen lessen bracht ik dit ook terug. Mijn eerste voorstelling hiermee was in 1983 in Cartagena tijdens een Caraïbisch muziekfestival. Dit was een vertolking van Dera Gai, onze enige zuivere Arubaanse traditie, op het ritme van een Tambu.

"Onze folkloristische dansen zijn relatief jong. Het is een combinatie van de opkomst van de dansmuziek in het begin van de 19^{e} eeuw en de tradities en gewoontes van Aruba. Een groot deel van onze dansen zijn beïnvloed van buitenaf. De wals, mazurka, polka en marcha zijn beïnvloed door de komst van de Europese kolonisten. Tambu kent Afrikaanse invloeden

en de danza is beïnvloed door Latijns-Amerika. Tumba, soca en caribense zijn beïnvloed door de Caraïbische regio. De Indiaanse bevolking zal vast hun eigen culturele uitingen hebben gehad, maar dat is helaas verloren gegaan.

“Traditionele dans is een belangrijke culturele uiting van elk land en het heeft een recreatieve en sociale functie, maar helaas worden op Aruba weinig traditionele dansen gedanst. Vooral niet onder de jeugd, die is hier niet mee opgegroeid. Door invloed van buitenaf en de media hoor je nauwelijks meer een *cah'i orgel* of onze *conhunto tipico* op de radio. We zijn een multicultureel land geworden door immigratie en dit is de laatste jaren erg toegenomen. Dit heeft invloed op de Arubaanse culturele ontwikkeling en heeft veranderingen op elk terrein gebracht. Verschillende folkloristische dansscholen onderwijzen niet eens meer onze traditionele dansen. Dansers worden opgeleid met Latijns-Amerikaanse bewegingen, en kleding en accessoires worden zomaar aangepast.

“De waarde en het respect voor onze folklore is betreurenswaardig, omdat velen nu niet het ontstaan en de karakteristieken van onze dans kennen. Op deze manier bestaat onze dans over een paar jaar niet meer. Je kan best verschillende choreografieën, variaties, kleuren en kleding hebben, maar zonder de traditionele essentie te verliezen! De overheid praat al jaren over onze cultuur, maar de culturele ontwikkeling in het algemeen heeft weinig structuur. Er wordt heel mooi gepraat maar het blijft oppervlakkig. Niemand kan van zijn land houden zonder de oorsprong, waarde en geschiedenis van de cultuur en het erfgoed te kennen.”

De *Kunstmediator*

“*E influencia Latinoamericano ta asina vanzelfsprekend cu bo no ta ripar'e mas.*”[92]

“Dit is een interessant onderwerp, omdat ik in Colombia ben geboren en nu in de Arubaanse cultuursector werk. Ik ben in 1993 op mijn vijfde vanuit Cali hierheen gekomen, dat was natuurlijk wennen in het begin. In Colombia was het gemeenschapsgevoel veel sterker: je kent iedereen in je wijk, kinderen spelen op straat, je weet waar de winkels zijn. Maar het wende snel, ik was ook nog jong en ik leerde snel Papiaments spreken. Mijn moeder trouwde op Aruba met een Arubaanse man, de neef van Betico Croes. Dat heeft een grote rol gespeeld in mijn leven. Arubaanse folklore en tradities zijn heel belangrijk in zijn familie, dus dat heeft mij altijd sterk beïnvloedt.

[92] Vertaling: De Latijns-Amerikaanse invloed is dusdanig vanzelfsprekend dat je het niet eens merkt.

“Op mijn school was er best wat *bullying* tegen mij en andere migrantenkinderen, ook vanuit de docenten. Daarom heb ik mijn Colombiaanse *roots* soms een beetje verscholen. Veel mensen weten ook niet dat ik niet op Aruba ben geboren. Als ik het zeg, verandert het gesprek altijd, al helemaal in de kunst- en cultuurwereld.

“Ik heb kunstgeschiedenis gestudeerd in Nederland en ik ging me meer interesseren in hedendaagse kunst van Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied. Van kunst en kunstgeschiedenis leer je heel veel, over kunst zelf, maar ook over jezelf en je eigen achtergrond en omgeving.

“In 2018 besloot ik terug te komen naar Aruba om weer dichtbij mijn familie te zijn en een bijdrage te leveren aan de Arubaanse kunstwereld. Ik zag ook dat er behoefte was aan *art mediation* op Aruba, iemand die kunst en de gemeenschap bij elkaar brengt. Ik wil graag Arubaanse artiesten een platform geven waar ze hun kunst kunnen presenteren aan het Arubaanse publiek en waar er op een bepaald niveau over kunst gepraat kan worden. Eerst heb ik geprobeerd om geld bij de overheid te vragen, maar er is hier geen kunst- of cultuurbeleid en er zijn ook maar weinig mensen die er verstand van hebben, dus ik doe het met mijn eigen geld.

“Er is hier nogal een gek beeld van kunst; iedereen die in het weekend schildert of knutselt kan zichzelf een kunstenaar noemen. Mensen halen ook vaak kunst en folklore door elkaar. Toen ik opgroeide dacht ik dat Arubaanse kunst en cultuur alleen maar folklore was waaraan een sterke identiteit is verbonden.

“Het feit dat ik deels Colombiaanse ben zal op een gegeven moment voor of tegen me worden gebruikt. Als ik kritisch ben of iets provocerends uitbreng, zal het tegen me worden gebruikt dat ik geen ‘Arubaanse’ ben. Maar wat is een Arubaan? Een groot deel van de bevolking hier is echt *in denial*, die denken dat er nog een soort pure Arubaansheid is die aangetast wordt en bewaard moet worden. Folklore en traditionele cultuur moet inderdaad bewaard worden, maar we moeten ons ook bewust zijn van wat er nu in de wereld en op Aruba gebeurt. Het enige wat hier nu bestaat is een mengelmoes van verschillende culturen. En culturen zijn niet statisch, ze zijn altijd in beweging. Dit zie je ook terug in hedendaagse kunstenaars hier op Aruba, ze doen zoveel verschillende dingen, het is heel multicultureel. Dit komt vanzelf, het is niet zo dat kunstenaars er speciaal voor gaan zitten om een ‘Latijns-Amerikaanse invloed’ over te brengen, nee. Latijns-Amerika is altijd al onderdeel van het leven hier op Aruba, het hoort er gewoon bij.”

Op basis van de gesprekken met de erfgoedprofessionals en -deskundigen kunnen er een aantal conclusies worden getrokken.

Ten eerste waren mijn respondenten unaniem over de invloed van Latijns-Amerika op Aruba. Voor veel van hen is deze invloed impliciet, vanzelfsprekend en alomtegenwoordig; het is normaal en het hoort bij het alledaagse leven op Aruba, ook in de erfgoedsector. Dit wil echter niet zeggen dat het Latijns-Amerikaanse toegeëigend wordt en gezien wordt als iets van Aruba en Arubanen. Hoewel Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed grote invloed heeft op Aruba en erg populair is, wordt het vaak nog gezien als iets dat uit het buitenland komt. Aan de andere kant is het ook niet het geval dat Latijns-Amerikaanse invloeden op Arubaans cultureel erfgoed als iets vreemds worden gezien. Zodoende is Latijns-Amerikaans erfgoed op Aruba nog bezig met een creoliseringsproces en is het onduidelijk wat de precieze positie hiervan is op Aruba. Waar de vraag *ken ta Arubiano?* nooit eenduidig beantwoordt kan worden, geldt dat ook voor de vraag *kiko ta herencia cultural Arubano?*[93]

Een tweede thema dat regelmatig terugkwam was de bedreiging die Latijns-Amerikaanse invloed al dan niet vormt op Arubaans cultureel erfgoed. De dansdocent die hierboven aan het woord kwam is daar een duidelijk voorbeeld van. Zij is bang dat door Latijns-Amerikaanse invloed de basis verdwijnt van traditionele Arubaanse muziek en dans:

> "Verschillende folkloristische dansscholen onderwijzen niet eens meer onze traditionele dansen. Dansers worden opgeleid met Latijns-Amerikaanse bewegingen, en kleding en accessoires worden zomaar aangepast."

Andere respondenten zagen de Latijns-Amerikaanse invloed niet als een bedreiging. Een curator vertelde mij dat de Arubaanse folklore en traditionele cultuur een erg sterke basis heeft en goed gevestigd is in de Arubaanse samenleving. Arubaanse folklore krijgt bij elke nationale feestdag veel aandacht en staat bij veel culturele avonden op het programma. Terecht of niet, de aanwezigheid van deze angst geeft de grootte van de Latijns-Amerikaanse invloed op Arubaans cultureel erfgoed aan.

Een derde terugkerend thema in deze gesprekken is de rol van de Arubaanse overheid en Arubaans kunst- en cultuurbeleid. Dit thema staat niet direct in relatie met de Latijns-Amerikaanse invloed, maar is in elk gesprek teruggekomen. Op Aruba ontbreekt zowel adequaat kunst- en cultuurbeleid als de infrastructuur om dit mogelijk te maken. Dit uit zich in gebrek aan financiering en langetermijnplanning. Hier is een discrepantie in te herkennen

[93] Vertaling: Wat is Arubaans cultureel erfgoed?

tussen kunst en cultuur op Aruba en Arubaanse folklore. Er is veel aandacht en geld voor het behoud en het propageren van Arubaanse folklore, maar er zijn weinig mogelijkheden voor beeldende kunstenaars op Aruba.

Samenvattend is de Latijns-Amerikaanse invloed op Arubaans cultureel erfgoed alomtegenwoordig en *always already there*. Deze invloed is dusdanig groot dat het bij sommige van mijn respondenten leidt tot angst dat Latijns-Amerikaanse invloed traditionele culturele uitingen op Aruba verplaatst. Een derde conclusie is dat al mijn respondenten uit de cultuursector kritisch zijn op het gebrek aan een Arubaans kunst- en cultuurbeleid.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was het in kaart brengen van de uitwisseling tussen Arubaans en Latijns-Amerikaans cultureel erfgoed, en de ervaring daarvan door immigranten en cultuurprofessionals. Het begon met een historische achtergrond en zette zich voort in het uitschrijven van interviews. Het historische gedeelte was opgesplitst in twee delen: van 1924 tot 1986, en van 1986 tot 2010. Latijns-Amerikaanse migratie naar Aruba is niet nieuw, maar is wel degelijk toegenomen met de toerisme *boom* vanaf 1986. Voor migranten uit beide periodes geldt dat economische motieven de voornaamste migratiemotieven waren, maar dat andere factoren ook belangrijk zijn: belangrijker dan in het CBS-rapport *Double or Quits* wordt weergegeven. Bij mijn respondenten is familiehereniging, of het gevoel van op een leuk "migratie-avontuur" gaan, belangrijker dan in *Double or Quits*.[94]

In de periode 1924-1986 ontstond werkgelegenheid door de komst van de Lago; in de periode 1986-2010 kwam de werkgelegenheid door de opkomst van het toerisme. Voor beide groepen geldt dat de integratie via huwelijk, de arbeidsmarkt, en maatschappelijke participatie goed verliep: er werd gemengd getrouwd, gewerkt en gewoond in beide periodes. Deze succesvolle integratie geldt ook voor hedendaagse migranten. Toch kenmerkt de recente migratiestroom uit 1986 zich door de opkomst van een relatief gescheiden samenleving, wat vooral naar voren komt in de fotoreportage die in de bijlage is te vinden. Voor beide groepen geldt tevens dat ze actief participeerden in Arubaanse culturele evenementen en dat ze hun eigen culturele uitingen meenamen, waardoor het Arubaanse culturele landschap is veranderd door hun komst. Het historische gedeelte van dit onderzoek laat dus zien dat Aruba een lange

[94] Deze discrepantie is mijns inziens te wijten aan de opmaak van mijn respondentengroep. Hoewel ik een vrij diverse groep heb gesproken, behoorden de meesten tot de middenklasse, zowel op Aruba als in hun land van herkomst. Migranten die uit een situatie van armoede komen, zijn meer geneigd om voor economische redenen te migreren.

geschiedenis kent met Latijns-Amerika, en vooral met het noorden van Colombia en Venezuela.

Het doel van het onderzoek naar de hedendaagse invloed van Latijns-Amerika kan worden beschreven als het in kaart brengen en beschrijven van de "*nebulous and very intertwined*" invloed van Latijns-Amerika op Aruba. Er kunnen uit dit onderzoek een aantal conclusies worden getrokken. Ten eerste is de Latijns-Amerikaanse wel degelijk erg *intertwined*: er wordt veel gemengd gehuwd en de sociale integratie is succesvol verlopen. Veel immigranten voelen zich thuis op Aruba, voelen zichzelf geïntegreerd, hebben Arubaanse vrienden en familie, en gaan naar Arubaanse culturele evenementen. Daarnaast voelen de nakomelingen van Latijns-Amerikaanse migranten zich vaak meer Arubaans dan wat anders – soms tot zorgen van hun ouders. Nakomelingen van migranten integreren net als hun ouders voor een belangrijk deel op een informele manier, maar hebben ook het voordeel van instituties zoals scholen en sportclubs die culturele integratie afdwingen.

Ook in het Arubaans cultureel erfgoed en de beleving ervan is de Latijns-Amerikaanse invloed erg *intertwined*. Dit speelt zich af op verschillende niveaus. Ten eerste genieten traditionele Latijns-Amerikaanse muziek en dans grote populariteit op Aruba. Deze invloed is dusdanig sterk dat de aanwezigheid ervan op feesten vaak voor lief wordt genomen. Zoals De Hoogleraar zei, "Elke Arubaan kan nu een mariachi zingen." De meeste mensen op Aruba luisteren naar mariachi, salsa en bachata en ervaren dit niet als iets van buitenaf. Deze culturele uitingen hebben nog niet de status die carnaval en carnavalsmuziek hebben op Aruba, maar spelen wel degelijk een grote rol in het alledaagse leven van mensen op Aruba – met of zonder migratieachtergrond. Ten tweede gaven mijn respondenten uit de cultuursector aan dat de Latijns-Amerikaanse invloed vaak voor lief wordt genomen: het wordt gezien als iets wat impliciet altijd al aanwezig is. Door de vanzelfsprekendheid ervan wordt het vaak niet eens opgemerkt als niet-Arubaans. Een enkele cultuurprofessional ervoer dit als een bedreiging voor de traditionele Arubaanse folklore, maar de meerderheid ziet hier een valse dichotomie; Latijns-Amerikaanse invloeden zijn altijd al onderdeel geweest van de Arubaanse folklore.

De hedendaagse culturele invloed van Latijns-Amerikaanse migranten is echter niet *nebulous* te noemen. Integendeel, de invloed van Latijns-Amerika is duidelijk te merken in muziek, dans, eetcultuur en mode. Naast de populariteit van muziek en dans zijn de vele Latijns-Amerikaanse restaurants, snacks, kapperszaken en make-up salons.

Het is ook belangrijk om hier terug te komen op het theoretisch kader wat dit essay heeft geïnformeerd en geleid. Aan de ene kant is Latijns-Amerikaanse erfgoed gecreoliseerd op Aruba: veel aspecten ervan zijn opgenomen en onderdeel geworden van de Arubaanse

samenleving. Aruba is er cultureel door veranderd en door de Latijns-Amerikaanse invloed is er iets nieuws ontstaan wat er nog niet was. We hebben echter ook kunnen zien dat er een relatief onafhankelijke en afgescheiden Latijns-Amerikaanse aanwezigheid is op Aruba – ondanks het feit dat de meeste van mijn respondenten zich geïntegreerd voelen.[95] Deze observatie ondersteunt de notie dat creoliseringsperspectieven en *plural society perspectives* naast elkaar kunnen bestaan. Al met al kan gezegd worden dat Latijns-Amerikaanse cultureel erfgoed succesvol is gecreoliseerd in de Arubaans maatschappij.

Dit onderzoek heeft een deel van de Latijns-Amerikaanse culturele invloed op Aruba in kaart gebracht. Daarnaast zijn er voor dit onderzoek veel interviews verricht die informatie geven over deze invloed op Aruba. Ook dienden de interviews om basale informatie over Latijns-Amerikaanse immigratie in kaart te brengen. Dit onderzoek is echter nog maar een begin; er is nog veel onderzoek mogelijk in dit gebied, zowel in de diepte als in de breedte. Daarom sluit ik hier af met de hoop dat dit onderzoek een vervolg zal krijgen; hoe klein ook, dit essay kan dienen als een routekaart die de richting aangeeft voor nieuwe onderzoeksthema's.

[95] Een voorbeeld hiervan is de vanzelfsprekendheid waarmee Latijns-Amerikaanse bedrijven Spaans gebruiken in de publieke ruimte.

Bibliografie

Allen, Rose Mary. *Ta Cuba mi ke bai*! Curaçao: Uitgeverij ICS, 2001.

Alofs, Luc, en Leontine Merkies. *Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba 1924-2001*. Oranjestad: VAD/De Wit Stores, 2001.

Baarda, D.B., M.P.M. de Goede, en J. Teunissen. *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2009.

Censo Aruba. *Fifth Population and Housing Census, Selected Tables.* Oranjestad: Central Bureau of Statistics, 2012.

Censo Aruba. *Double or Quits: A Study on Recent Migration to Aruba 1993-2003*. Oranjestad: Central Bureau of Statistics, 2004.

Connel, John. "Migration." In *The Routledge International Handbook of Island Studies: A World of Islands*, edited by Godfrey Baldaccino, 261-278. London: Routledge, 2018.

Cwik, Christian. "Sephardic Networks and the Guajira Peninsula Contraband in the 17th Century." Gevonden via academia.edu.

Donata, José Miguel S. *Trabao a habri na Cuba! Arubiano na Cuba na cuminsamento di siglo XX*. Aruba: ProGraphics Inc., 2012.

"Ferry Almirante Luis Brion staakt vaarten," *Amigoe* 12-07-1989. Gevonden via: delpher.nl.

Green, Vera. *Migrants in Aruba: Interethnic Integration*. Assen: Van Gorcum, 1974.

Harms, Clyde. "Aruba, laga nos rescata e Edificio Di Sociedad Bolivariana." *Awe Mainta* 30/05/2019. https://www.awemainta.com/?p=78359.

Hylland Eriksen, Thomas. *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology, Fourth Edition*. London: Pluto Press, 2015.

Oostindie, Gert. "The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle to Furnivall?" *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1, no. 2 (September 2006): 215-230.

Richardson, Gregory. *Sweet Breakaway: An ethnographic study of Aruban Calypso Music and the Narrative of The One Happy Island*. PhD diss., VU Amsterdam, 2020).

Romero Barliza, Benjamin. *E caya di Monche*. Bogota: Imageprinting Ltda. 2018.

Romero Barliza, Benjamin. *E negoshi di koffie na Aruba: E ruta Colombia-Aruba-Merca*. Imageprinting Ltda. 2016.

Rutgers, Wim. *Schrijven is zilver, spreken is goud: Oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Proefschrift, Rijksuniversiteit Utrecht, 1994.

Sociedad Bolivariana de Aruba 1937-1962: En conmemoración de su 25º Aniversario. Aruba: Aruba Drukkerij, 1962. Gevonden via: archive.org

Stichting Centro pa Desaroyo di Aruba – CEDE Aruba. "Inventarisacion di Organisacionan di Migrantenan Residente na Isla di Aruba." Aruba, 6 maart 2007.

UNESCO. "What is meant by Cultural Heritage?" http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/.

Zubiria, Freddy Gonzales. *La Guajira – Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar*. Riohacha: Editorial Orígenes, 2016.

Bijlage

Hier volgen een aantal foto's van de Latijns-Amerikaanse invloed in het alledaagse straatbeeld op Aruba. De meest voorkomende categorie is die van restaurants en andere eetgelegenheden. Daarnaast komen modezaken, kerken en detailhandel zaken veelvuldig voor. Wat in alle gevallen opvalt is de ogenschijnlijke vanzelfsprekendheid waarmee de bedrijven zichzelf enkel in het Spaans propageren. Daarnaast valt de eveneens vanzelfsprekende overgang en fluïditeit van het Papiaments en Spaans op.

1. Tavo Restaurant in de Wilhelminastraat in Oranjestad. Op het logo van het restaurant staat de Arubaanse vlag boven en de Colombiaanse vlag onder.

2. Een *beauty center* en massagesalon in de Wilhelminastraat. Alle tekst op de borden is in het Spaans, de eigenaar verwacht waarschijnlijk geen klandizie die geen Spaans spreekt.

3. Een kerk in de Wilhelminastraat met Spaanse tekst; op het kleinere informatiebordje bij de ingang staat de weekplanning in het Papiaments.

4. Een reisbureau in Oranjestad waar men tickets van de Colombiaanse luchtvaartmaatschappij Avianca kan kopen.

5. Een Colombiaans restaurant in Oranjestad waar de Colombiaanse vlag vergezeld wordt door de Arubaanse. Boven de deur staat *Welcome – Bienvenido*, maar geen *Bon bini*.

Museo Arqueologico Nacional Aruba
National Archaeological Museum Aruba
E canoa aki ta un regalo di comunidad Wayuu di Riohacha, Colombia na e Pueblo di Aruba.
This canoe is a gift from the Wayuu Community of Riohacha, Colombia to the People of Aruba

6A

6B. De bovenste twee foto's tonen de historische relatie La Guajira en Aruba aan. De kano is cadeau gedaan door de inheemse Wayuu-groep uit Riohacha, de hoofdstad van het Colombiaanse departement La Guajira.

7. Een groothandel in Oranjestad. Wat ze verkopen is niet duidelijk.

8. Een zaak in het centrum van Oranjestad verkoopt schoonheids- en hygiëneproducten.

9. Reisbureau *Ruiz Travel y Sky High Dominicana* verzorgt vluchten naar de Dominicaanse Republiek.

10A

10B Een bustebeeld van Juan Pablo Duarte, de politiek leider achter de onafhankelijkheid van de Dominicaanse Republiek, aangeboden door het Consulaat van de Dominicaanse Republiek in Aruba.

11. Een groente- en fruitwinkel in Oranjestad. De foto's vanaf *Ruiz Travel* tot hier zijn genomen op dezelfde plek, een Dominicaanse *hub* in Oranjestad.

12. Colombiaanse brood- en banketbakker *Willypan*.

13. Een fruit- en groentezaak in Tanki Leendert. Veel fruit- en groentezaken zijn van Latijns-Amerikaanse immigranten en richten zich ook voornamelijk op die groep. Zoals de komende foto's laten zien, is Tanki Leendert ook een Latijns-Amerikaanse *hub*.

14. Een bar in Tanki Leendert die zichzelf enkel in het Spaans propageert.

15. Een arepa-restaurant in Tanki Leendert.

16. Een juwelier en een pandjeshuis in Tanki Leendert. Pandjeshuizen, oftewel *compra y venta* (letterlijk: koop en verkoop), zijn van en richten zich ook vaak op Latijns-Amerikaanse migranten.

17. Drie zaken naast elkaar in Tanki Leendert die allemaal typerend zijn voor de Latijns-Amerikaanse aanwezigheid in het Arubaanse straatbeeld: een bedrijf wat buiten het bankcircuit geld kan versturen, een schoonheidssalon, en een kapperszaak. Hoewel *Top Men Barbershop* niet Latijns-Amerikaans klinkt, zijn alle aanwezige kappers en klanten Dominicanen.

18. Een Colombiaanse snackzaak in Tanki Leendert.

19. Een Dominicaanse *snack truck* in Tanki Leendert. Bij het bestellen wordt enkel Spaans gesproken door de medewerkers.

20. Een brood- en banketbakkerij in Noord.

21. Een groente- en fruitzaak in Paradera.

22. Een Dominicaans restaurant en fruit- en groentewinkel in San Nicolas.

23. Twee bordelen in San Nicolas: *Caracas* en *Latin Passions*. De notie dat voornamelijk Latijns-Amerikaanse vrouwen werken in Arubaanse bordelen versterkt het *mamasita*-stereotype waar Latijns-Amerikaanse vrouwen worden geportretteerd als *femme fatales* die degelijke Arubaanse mannen komen versieren en “afpakken” om materialistische redenen.

24. Een restaurant in San Nicolas.

25. Een kerk in San Nicolas die zich richt op Spaanssprekenden. Zowel de naam als de weekplanning van de kerk zijn in het Spaans.

26. Een kerk in San Nicolas.

27. Een kapperszaak in Tarabana. Hoewel het niet altijd van buitenaf te zien is, zijn veel kapperszaken in handen van Latijns-Amerikaanse immigranten en hun nakomelingen.

28. Een zaak in San Barbola verkoopt Cholado, een typische sorbet-achtige zoetigheid uit Cali.

29A. Het standbeeld van Simón Bolívar naast het gebouw van de Bolivariaanse Vereniging.

29B. Het verlaten en niet onderhouden gebouw van de Bolivariaanse Vereniging.

29C. De binnenkant van de Bolivariaanse Vereniging. Op het podium wat op deze foto te zien is, hebben wereldberoemde artiesten opgetreden.

30. Een Dominicaanse *snack truck* bij de Paardenbaai.

31. Een Colombiaanse *snack truck* aan de Paardenbaai met eten uit La Guajira.

32. Een Colombiaans-Arubaanse *snack truck* waar *Local Food* wordt verkocht – hoewel *chicken wings* en *Bandeja Paisa* weinig Arubaans zijn.

33. Een pandjeshuis in Oranjestad.